

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА ДРУГИМ РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ (МАГІСТР)

на тему:

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Виконала: студентка 635мз групи
галузі знань:
28 Публічне управління та адміністрування
спеціальності:
281 Публічне управління та адміністрування
Лушнікова Рімма Андріївна

Керівник: доктор наук з державного
управління, професор
Андріяш Вікторія Іванівна

Рецензент: кандидат політичних наук,
доцент
Бондар Ганна Леонідівна

м. Миколаїв – 2023 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	10
1.1. Поняття та основний зміст національної безпеки.....	10
1.2. Зарубіжний досвід національної безпеки.....	20
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	30
2.1. Нормативно-правова основа національної безпеки в Україні.....	30
2.2. Основні напрями національної безпеки сучасної держави.....	40
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	50
3.1. Основні проблеми функціонування національної безпеки в Україні.....	50
3.2. Шляхи формування стратегічних пріоритетів національної безпеки в Україні.....	60
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ.....	86

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВД України – Воєнна доктрина України
- Доктрина НБ – Доктрина національної безпеки
- ДУНБ – Державне управління національною безпекою
- ЗМІ – засоби масової інформації
- ЗСУ – Збройні сили України
- Концепція НБ – Концепція національної безпеки
- НБ – національна безпека
- НІ – національні інтереси
- ООН – Організація Об'єднаних Націй
- РНБ – рада Національної безпеки
- РНБО України – Рада національної безпеки і оборони України
- СБУ – Служба безпеки України
- СБУ – Служба безпеки України
- СЗНБ – система забезпечення національної безпеки
- СНБ – система національної безпеки
- Стратегія НБ – Стратегія національної безпеки
- США – Сполучені Штати Америки
- ЦОВВ – Центральні органи виконавчої влади

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна національна безпека визначається високим ступенем непередбачуваності та мінливості. Страшні, загострені та критичні події відбуваються у світі, передусім війна, яку розв'язала Російська Федерація – держава, що має ядерну зброю й по сьогодні постійний член Ради Безпеки ООН, проти України – держави, яка у минулому відмовилася від ядерної зброї в обмін на встановлення міжнародних безпекових гарантій. Ці події тестують на життєздатність і міцність механізми, які необхідні для забезпечення миру та безпеки, активізують пошук нових механізмів задля забезпечення глобальної, національної та регіональної безпеки, перевіряють на практиці ефективність тих чи інших міжнародних організацій та альянсів.

Актуальність теми дослідження визначається насамперед тим, що невизначеність ситуації досить часто призводить до значного ускладнення формування державами ефективної політики у сфері національної безпеки, також потребує посилення традиційних безпекових механізмів відповідними заходами у сфері побудови національної стійкості й характеру, трансформування заходів. Зазначене вище підсилює пошук нових, теоретично обґрунтованих підходів щодо забезпечення національної безпеки, у тому числі планування і стратегічного аналізу.

Стратегічний аналіз безпекового середовища покликаний розкрити явища, процеси, умови, чинники, події, обставини, особливості результатів діяльності та взаємодії суб'єктів суспільних взаємовідносин, а також тенденцій їхнього розвитку, що суттєво впливають і відбиваються на рівні захищеності держави, суспільства, довкілля на певній території від наявних і передбачуваних загроз. Будь-яка зміна безпекового середовища містить ризики, що підлягають подальшому аналізу. Після проведення первинного аналізу безпекового середовища виявлені ризики можуть бути розподілені на

такі, що можуть трансформуватися в певні загрози, й такі, що створюють нові передумови та можливості для розвитку держави й суспільства.

Розглядаючи можливі загрози в якості потенційної причини небажаного випадку, що може зашкоджувати фізичним особам, системі чи організації, навколишньому середовищу чи суспільству, стає зрозумілим, що загрози національній безпеці можуть стимулювати появу певних явищ, дій, ситуацій, процесів, подій, що є безпосередньо спрямованими на порушення основ державного суверенітету й територіальної цілісності або створити шкоду для життя, здоров'я, майна громадян, стояти на заваді реалізації національних інтересів, завдавати фізичну або економічну шкоду підприємствам, організаціям, об'єктам критичної інфраструктури, заважати безперервному виконанню критично важливих державних функцій. Джерелами загрози можуть бути: політика держави або групи держав; групи людей або окремі люди; космічний простір або природне середовище; зміни в діяльності, функціонуванні, реалізації або існуванні яких спричиняють ті чи інші загрози та визначають їх загальний характер. Більше ніж одна загроза може походити з одного джерела.

Слід зауважити, що у вітчизняному експертному середовищі часто можна зустріти розподіл загроз на внутрішні та зовнішні. Розглядаючи державу і суспільство в якості складної системи за допомогою призми концепту національної стійкості, можемо зробити висновок, що джерелом внутрішніх загроз зазвичай виступають уразливості, що свідчать наявність вад, проблем чи недоліків, що можуть посилювати або породжувати схильність до порушення функціональності та піддатливості до негативних впливів загроз і ризиків. Результатом низької ефективності органів державної влади, непослідовності й незавершеності реформ, системних вад розвитку є уразливість держави та суспільства.

Теоретичні основи дослідження національної безпеки актуалізуються в дослідженнях всього гуманітарного спектру: філософів, політологів, соціологів, економіки, юристів, істориків тощо. Сутність, зміст та еволюція

поняття «національна безпека» стали основними у роботах В. Беглиці, Г. Бондар, В. Богданович, Б. Ворович, Є. Марко, В. Горбулін, А. Качинський та ін. Питання методології та забезпечення національної безпеки стали предметом уваги багатьох наших сучасників, серед яких можна виділити Т. Блистів, В. Колесник, П. Пригунов, К. Карпова, О. Гудима та ін. Геополітичний зріз проблеми національної безпеки досліджують О. Власюк, О. Вонсович, В. Ліпкан, Є. Кобко, А. Даугуле, Л. Кормич, Т. Краснопольська, О. Труш, О. Гудима, І. Новік та ін. Загрози та небезпеки життєво важливим інтересам особистості та суспільства в цілому розглядаються в роботах І. Залевська, Г. Удренас, М. Іжа, Ю. Овчаренко, С. Крук, Р. Пасічний, О. Кошкін та інші.

Національна безпека, з погляду зазначених авторів, є складним і багато мірним соціально-політичним явищем, яке має конкретно-історичний характер. Незважаючи на посилення уваги до проблеми національної безпеки, аналіз філософської, культурологічної, соціально філософської, соціологічної, релігієзнавчої, соціально психологічної та ін. наукової літератури свідчить, що вона не завжди розглядається у контексті геополітичних інтересів незалежної України.

Нормативна база дослідження представлена нормами Конституції й законів України, міжнародно-правовими нормативно-правовими актами, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України та відомчими нормативними актами, що регламентують питання національної безпеки незалежної України. Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали регламентації взаємовідносин між різними державами в сфері національної безпеки.

Об'єктом дослідження – є національна безпека України.

Предметом дослідження – є стратегічні пріоритети національної безпеки України в умовах кризових станів.

Метою дослідження – є визначення пріоритетів і стратегічних цілей державної політики у сфері забезпечення національної безпеки.

Для виконання поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати поняття та зміст національної безпеки;
- розкрити нормативно-правові основи національної безпеки;
- проаналізувати основні проблеми в сфері національної безпеки

України;

- окреслити основні стратегічні пріоритети національної безпеки в Україні.

Методологія дослідження. Національна безпека як об'єкт дослідження має міждисциплінарний характер, тому в роботі набули поширення наукові методи та принципи політичних, соціальних, гуманітарних та природничих наук, зокрема, методи абстрагування, аналізу, наукового узагальнення, прийоми соціального та соціально-політичного моделювання. У дослідженні використано результати дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів у галузі проблем національної безпеки. Автором широко використовувалися кількісні та якісні методи збору та аналізу інформації про предметні сторони об'єкта дослідження. Методами збору первинної інформації слугували аналіз документів, оприлюднення результати вибіркового опитування громадської думки, опитування експертів у галузі національної безпеки тощо. Як методи неформального аналізу комплексних проблем національної безпеки автор широко використовував системний та структурний аналіз, порівняльний аналіз, факторний аналіз, політико-культурний аналіз, історичний аналіз, метод логічного моделювання діяльності політичних інститутів та акторів. При проведенні дослідження серед підходів до вивчення національної безпеки провідне місце посіли системний, порівняльний і ретроспективний підходи. Національна безпека як об'єкт дослідження має міждисциплінарний характер, тому в роботі набули поширення наукові методи та принципи політичних, соціальних, гуманітарних та природничих наук, зокрема, методи абстрагування, аналізу, наукового узагальнення, прийоми соціального та соціально-політичного моделювання.

Наукова новизна дослідження полягає у всебічному розгляді процесів та факторів, що забезпечують високий рівень національної безпеки України в контексті геополітичних викликів та загроз; спробі довести, що безпека у всіх її проявах є однією з найважливіших наукових категорій сучасної науки та практики. Як домінанта життєдіяльності суспільства, безпека не може залишатися незмінною в умовах його трансформації, тому її сутність та змістовне наповнення потребують вивчення та загальнотеоретичного обґрунтування. Теоретичними вченнями про безпеку, сформованими у радянський період, було закладено фундамент майбутнього (сучасного) законодавства про національну безпеку, а також для подальшого наукового освоєння теорії національної безпеки. Проте чіткого наукового обґрунтованого підходу до змісту поняття «безпека» та «національна безпека» поки що не вироблено ні в нормативних правових актах, ні й у поглядах вчених на проблему; у процесі істотних змін, що відбуваються у світі, в ході демократизації, модернізації та посилення відкритості сучасного суспільства зростатиме потік дуже суперечливої та різномірної інформації, що породжуватиме неоднозначну різноспрямовану поведінку людей, посилення конструктивних та деконструктивних дій певних політичних сил, що безумовно негативно позначиться на незахищеності життєво важливих інтересів особистості та держави, на стані «здоров'я» всього українського суспільства, на ослабленні національної безпеки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в доповненні теоретичного змісту, методів та методики, поглибленого розроблення нових підходів щодо розуміння поняття та сутності національної держави в сфері національної безпеки. Представлені наукові результати мають цінність і дають можливість удосконалювати управління сферою національної безпеки.

Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці курсів та спецкурсів з проблем кадрової політики в Україні та зарубіжних країнах, зокрема, при підготовці курсів «Державна

служба», «Публічна служба», «Управління персоналом на державній службі» тощо.

Апробація результатів дослідження. Матеріали магістерської роботи стали підґрунтям для написання тез доповідей на конференцію «Могилянські читання-2023: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» на тему «Теоретичні підходи до публічного управління».

Структура дослідження. Специфіка теми, сформульовані мета і завдання визначили послідовність викладення матеріалу і структуру роботи. Робота загальним обсягом 91 сторінка, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття та основний зміст національної безпеки

У сучасній вітчизняній науці введення в науковий обіг західного терміна «національна безпека» породило чимало дискусій та призвело до формування неоднозначних поглядів на його тлумачення, що показує глибокий інтерес вітчизняних учених до цього явищу (табл. 1.1) [7]. Однак, незважаючи на достатній рівень наукових праць щодо досліджуваного питання, єдине думка щодо цієї проблеми не вироблена. Аналіз наукової літератури, що розкриває поняття «національна безпека», показав, що з усього різноманіття можна виділити кілька найбільш поширених підходів до визначення цього терміна. Одні роботи присвячені термінологічній характеристиці національної безпеки [1, с. 44-45]. Основний акцент у них робиться на теоретичному та правовому значенні та смислового змісті досліджуваної категорії. Однак недоліком даного трактування у ряді випадків є деяка неточність, що допускається авторами при аналізі аналізованих понять.

Інші автори визначають національну безпеку через стан захищеності життєво важливих інтересів, особистості, суспільства та держави від різноманітних загроз [2, с. 25], тобто свободи від небезпеки [3]. Однак недоліками даного підходу виступають складність віднесення того чи іншого явища до життєво важливих інтересів, а також невизначеність наявності чи відсутності загроз, їх характер.

Ще одна група дослідників поділяє національну безпеку на види – воєнну, економічну, екологічну тощо [4, с. 44-45] – і корінні основи

існування особистості, соціуму та держави, а також світової спільноти. У цих характеристиках відображається їх соціально-політична природа, простежується єдність особистої, суспільної та державної безпеки, політичні та інші процеси, що розвиваються.

Таблиця 1.1

Теоретичні підходи до розуміння «національної безпеки»

Автор	Поняття та зміст
О. Глазов	національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави в різних сферах життєдіяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стійкий розвиток країни [46, с. 57]
В. Ліпкан	національна безпека – як сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі та державну стратегію в галузі забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей [46, с. 58]
Н. Косолапов	національна безпека – стабільність, яка може підтримуватися протягом тривалого часу, стан досить розумної динамічної захищеності від найбільш істотних з реально існуючих загроз і небезпек, а також здатність розпізнавати такі виклики та своєчасно вживати необхідні заходи для їх нейтралізації [46, с. 59]
А. Возженніков	національна безпека – це стан країни, при якому відсутні або усунені реальні зовнішні та внутрішні загрози її національним інтересам і національному характеру життя [46, с. 58]
О. Власюк	національна безпека України – це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави [16, с. 43]
Т. Блистів	національну безпеку України варто розглядати як процес, а систему забезпечення національної безпеки – як забезпечення цього процесу [9, с. 17]
Ю. Левенець, Ю. Шаповал	національна безпека – здатність країни зберігати цілісність, суверенітет, політичні, економічні, соціальні та інші основи суспільного життя й виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин [53, с. 22]

Однак, розглядаючи національну безпеку як системне, багатогранне явище, складно виділити будь-яку сферу інтересів та віддати їй явний пріоритет. Деякі вчені приділяють увагу проблемам, пов'язаним з коректністю використання поняття «національна безпека» та можливістю його заміни [5, с. 44-45]. Автори при цьому підході досліджують співвідношення національної, державної, суспільної та міжнародної безпеки; варіанти значень; важливість об'єкта безпеки: як правильніше трактувати, що первинне, що вдруге в залежності від цілей забезпечення безпеки. Деякі вчені розглядають проблеми протиборства та діалектичного взаємодії [6, с. 33]. Іншими словами, тільки в процесі конфлікту можна побудувати адекватну систему захисту, в якій враховано всі умови та фактори, що впливають на систему національної безпеки. У вітчизняній науковій літературі є інші визначення, що розкривають поняття «національна безпека», наприклад через якісний та кількісний стан законодавства, що характеризується узгодженістю інтересів та їх захищеністю [7]. Відома трактування даної категорії як стану, за якого ефективна діяльність соціуму, його структур та інститутів забезпечує існування та прогресивний розвиток суспільства [8, с. 20].

Отже, на сьогодні єдине усталене визначення поняття «національна небезпека» відсутнє. Незалежно від того, який підхід використовують автори, спостерігаються раз у деяких випадках – ускладнення або спрощення цієї категорії. Очевидно, що без розробки єдиного визначення важко будувати політику національної безпеки. У зв'язку з цим є необхідним звернутися до питання про походження та розвиток категорії «національна безпека» [3]. Як відомо, вперше термін «national security» був запроваджений президентом США Т. Рузвельт тому в посланні до Конгресу в 1904 р., він застосовується і донині. Національна безпека в США визначається як такий стан суспільства, «при якому Сполучені Штати зберігають як вільна нація і дотримується недоторканність її основних інститутів і цінностей» [9, с. 13]. До 1947 р. термін, що розглядається, вживався в контексті оборони, а не інтеграції.

зовнішньої, внутрішньої та військової політики [10]. У США питання національної безпеки розглядається в сукупності різних засобів і методів – військових та невійськових, що забезпечують безпеку всієї країни. Надалі на основі даної концепції отримало розповсюдження уявлення про те, що безпека – це здатність зберегти фізичну місцевість та територію, підтримувати економічні взаємовідносини з іншими державами, на різних рівнях захищати від зовнішнього впливу свої межі [15]. По-перше, цьому відповідає зміст слова «nation», що перекладається з англійської не лише як «нація», але й як «країна». По-друге, західні країни переважно відповідають стандарту «одна нація – одна країна (одна держава)» [18]. Ряд дослідників висловлюють думку про те, що поняття «національна безпека» – є наслідком непрофесійного перекладу поняття «national security», де слово «national» означає не «націю» або «національність», а «народ», «державу». Виходячи з цього, правильним вважається переклад «державна безпека» [13, с. 290].

Аналіз показав, що на сьогодні щодо використання термінів «державна безпека» та «національна безпека» склалося дві точки зору. За однією з них, державна безпека є найважливішим видом національної безпеки. Як зазначають деякі вчені, «відбувається поступовий процес витіснення державної безпеки національною безпекою» [15]. Інакше кажучи, спостерігається процес заміщення поняття «державна безпека» терміном «національна безпека». На нашу думку, це не зовсім правильно, державну безпеку можна назвати складовою національної безпеки. Як зазначає С. Блатін, «зазначений напрямок має ключове значення для забезпечення національної безпеки в цілому, оскільки саме державні органи організують та безпосередньо забезпечують національну безпеку» [27]. Прикладів недооцінки забезпечення належного рівня державної безпеки історія містить безліч, зокрема нещодавні події в Україні у 2014 р.

У понятті «національна безпека» значення слова «національна» трактується як таке, що відноситься до тієї чи іншої держави незалежно від того, скільки і яких націй і народностей проживає на її території. Тільки

категорія «національна безпека» передає значення охоронюваних об'єктів точніше і ширше, додаючи до них крім держави особистість та суспільство. Інакше кажучи, національна безпека ототожнюється з безпекою державно-організованого суспільства, отже, безпека будь-якого соціального суб'єкта входить до змісту національної безпеки [29].

Такої позиції дотримується Д. Балуєв: «У нинішніх умовах підмінити національну безпеку державною та навпаки неприпустимо, оскільки перше поняття більш загальне, родове, а друге – є приватним, видовим» [17]. Є і діаметрально протилежна точка зору, що полягає в тому, що термін «національна безпека» не зовсім коректний і його слід замінити іншим – «державна безпека» [18].

Це виключає розбіжності з положеннями Конституції, що передбачають забезпечення державної безпеки, не створює додаткових проблем із застосуванням не передбаченого в нормах Конституції поняття «національна безпека» та дозволяє використовувати усталений історичний досвід (юридичний поняття «державна безпека» використовується з 1934 р.) [43]. Такої думки дотримується С. Фомін: «...для більшості пострадянських держав історично, та й на етапі їх розвитку цей термін не дуже підходить, правильніше замінити його на «державна безпека» або просто «безпека країни» [44].

Проте, як зазначено раніше, формулювання «національна безпека» має більш загальне родове походження, оскільки стосується такої категорії, як захист життєво важливих інтересів у системі «особистість – суспільство – держава». При цьому поняття «державна безпека» виступає похідним від «національної безпеки» як приватне від загального. Наприклад, основний напрямок державної політики у сфері безпеки відображено у Стратегії національної безпеки [21, с. 22-23]. У ній встановлено, що національна безпека включає у собі оборону держави і всі види безпеки, передбачені Конституцією і законодавством, передусім державну, громадську, інформаційну, екологічну, економічну, транспортну, енергетичну безпеку,

безпеку особистості. Як слушно зазначає В. Вишняков, «тільки держава може визначати пріоритети, співвідношення різних видів безпеки, цілі, виходячи з державних інтересів» [22, с. 24]. Іншими словами, держава, державні органи, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства створюють умови для формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки. Від того, який зміст буде вкладено в «національну безпеку», в кінцевому результаті залежить вирішення багатьох важливих завдань у аналізованій сфері [28, с. 65].

Слід погодитися з цим висловом і дійти невтішного висновку, що національна безпека – це безпека відповідної держави. Отже, під національною безпекою розуміють «спроможність держави своєчасно виявити, запобігти і нейтралізувати реально-потенційні загрози національним інтересам» [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с 33-34].

Проблема досягнення стійкої безпеки стояла перед людьми довгі часи та не є новоявленою, оскільки загально визнано, що актуальність безпеки постала одночасно з виникненням держави. Національна безпека до цього часу залишається однією з найважливіших функцій кожної держави. Дане питання весь час перебуває на стадії свого вдосконалення в результаті складної структури нацбезпеки як системного явища й високої динаміки її ускладнення [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**8].

Проблеми нацбезпеки України, насамперед, визначаються історичним феноменом, а саме, вони проявляються в розвитку міждержавних взаєностосунків, що супроводжується зростанням кількості воєнних конфліктів, природних і техногенних катастроф, людських втрат і матеріальних витрат. Вихідна ідея полягає у тому, що захист національних інтересів як основи національної безпеки України необхідно розглядати в ракурсі історичної взаємодії народів. Лише досліджуючи взаємодію держав, національні та соціальні групи, можна визначити і досягти необхідного рівня захисту національних інтересів від прихованих загроз та явних небезпек.

Правова база, яка є рушійною силою взаємовідносин у сфері національної безпеки, розроблена на основі Основного Закону з «урахуванням ґрунтовних змін, що відбуваються в країні і у світі» **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.4]**.

Основні базиси державної політики України, спрямованої на здійснення захисту національних інтересів і гарантування в нашій країні безпеки особи, суспільства й держави від зовнішніх та внутрішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності суспільства, встановлено та закріплено нормами Закону України «Про основи національної безпеки України». Сам факт існування, самозбереження й прогресивного розвитку нашої держави в якості суверенної держави залежить саме від здійснення такої цілеспрямованої політики щодо захисту власних національних інтересів. Згідно визначення наданого нормами вказаного Закону, нацбезпека – є «такою захищеністю життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасність виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам нашої держави» **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Закон визначає переваги національних інтересів, об'єкти національної безпеки та суб'єкти, які повинні її забезпечувати, основні напрями державної політики, а також повноваження та основні функції державних органів у сфері безпеки (рис. 1.1) [20]. Основною функцією кожної держави є створення виваженої, здійснимої, справедливої та ефективної політики нацбезпеки, що покликана гарантувати сприятливі умови для життя її громадян, державних інституцій, разом з тим, вона повинна захищати життєво важливі інтереси населення, суспільства й держави в цілому від зовнішніх та внутрішніх загроз. Нацбезпека України – це «необхідна умова збереження й примноження духовних і матеріальних цінностей українського народу» [3].

Перекручене або неадекватне сприйняття загроз нацбезпеці публічними службовцями та військовими дуже часто було причиною

історичних подій, багатьох зіткнень та воєн, територіальних втрат, соціальних незадоволень. Водночас, таке сприйняття загроз нацбезпеці України часто «має на меті захоплення або збереження влади, захист інтересів, що теж може завдати шкоди нацбезпеці держави та суспільства в цілому» [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 333].

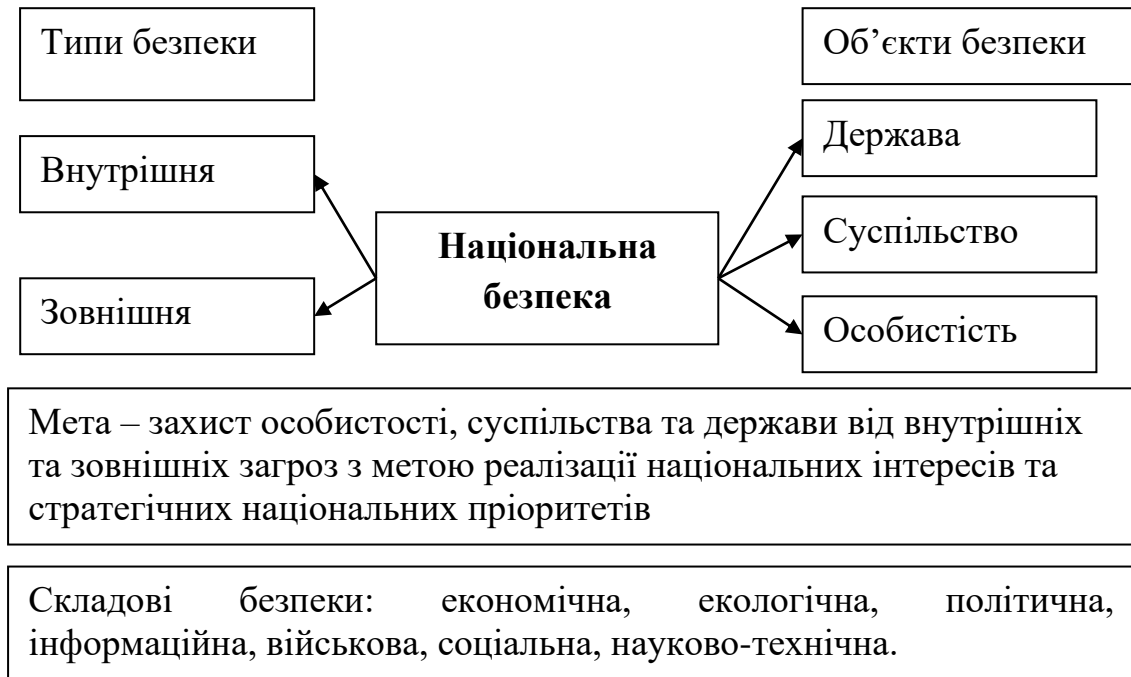

Рис. 1.1. Структура національної безпеки

Якщо не розробити цілісну державну політику у сфері національної безпеки України та не забезпечити її реалізацію, то неможливо вирішити проблеми державотворення, створення ефективного механізму соціального захисту населення, стабілізації політичних процесів. З моменту здобуття незалежності, Україна стала відкритим та прозорим суспільством, у країні почали утверджуватися принципи демократії, основи громадянського суспільства, свобода слова та думки, почали встановлюватися нові економічні та інші зв'язки з країнами світу, розпочався процес приватизації в галузі сільського господарства, промисловості та інших напрямках [37, с. 33-34].

Національна безпека України забезпечується шляхом «дотримання державної політики у відповідності до прийнятих норм доктрини, концепції, стратегії та програми політично-економічної, воєнної, соціальної, екологічної, науково-технологічної, інформаційної та інших сферах» **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.3]**.

Стратегія національної безпеки України – це «документ довгострокового планування, що окреслює актуальні загрози нацбезпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів держави та основою для планування й реалізації державної політики у сфері нацбезпеки» **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.4, с. 49]**.

Першу Стратегію національної безпеки України, яка мала назву «Україна у світі, що змінюється» затвердив 12 лютого 2007 року Президент В. Ющенко [68, с. 263]. За часів В. Януковича цю Стратегію змінили, прибравши згадки про НАТО. Наступну Стратегію національної безпеки України під назвою «Революція гідності» затверджено 26 травня 2015 року Президентом П. Порошенком. Чинну Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року [73, с. 3**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Радою національної безпеки і оборони України, КМУ, органами виконавчої влади, органами сектору безпеки й оборони України, а також іншими державними органами відповідно до їхньої компетенції забезпечується реалізація Стратегії національної безпеки України **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.2]**.

Варто вказати, держава ніколи не зможе досягти всіх цілей та втілити в життя всі національні інтереси й цінності – це просто неможливо. Заради цього у політиці дуже часто доводиться жертвувати одними цілями й інтересами заради досягнення інших, більш важливих. Для цього необхідні чіткі пріоритети, тобто чітка послідовність національних інтересів. Усі ці пріоритети стають основою розробки відповідних стратегій різного рівня.

Оптимізація державотворення і трансформаційних процесів у суспільстві неможлива без чіткої стратегії забезпечення національної безпеки на перспективу. Стратегії повинні розроблятися компетентними управлінцями. Розробка стратегій різного рівня є життєво-необхідними для нашої країни, якщо Україна хоче перетворитися з об'єкта на суб'єкт геополітики, тобто в країну, яка сама визначає свої цілі та діє на світовій арені. Це цілком відповідає геополітичному потенціалу і можливостям України як однієї з найбільших європейських країн [86].

Отже, подані положення свідчать про те, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід щодо визначення національної безпеки, а наявність серйозних розбіжностей у цій частині відбивається на проблемі одноманітного розуміння такого явища(рис. 1.2).

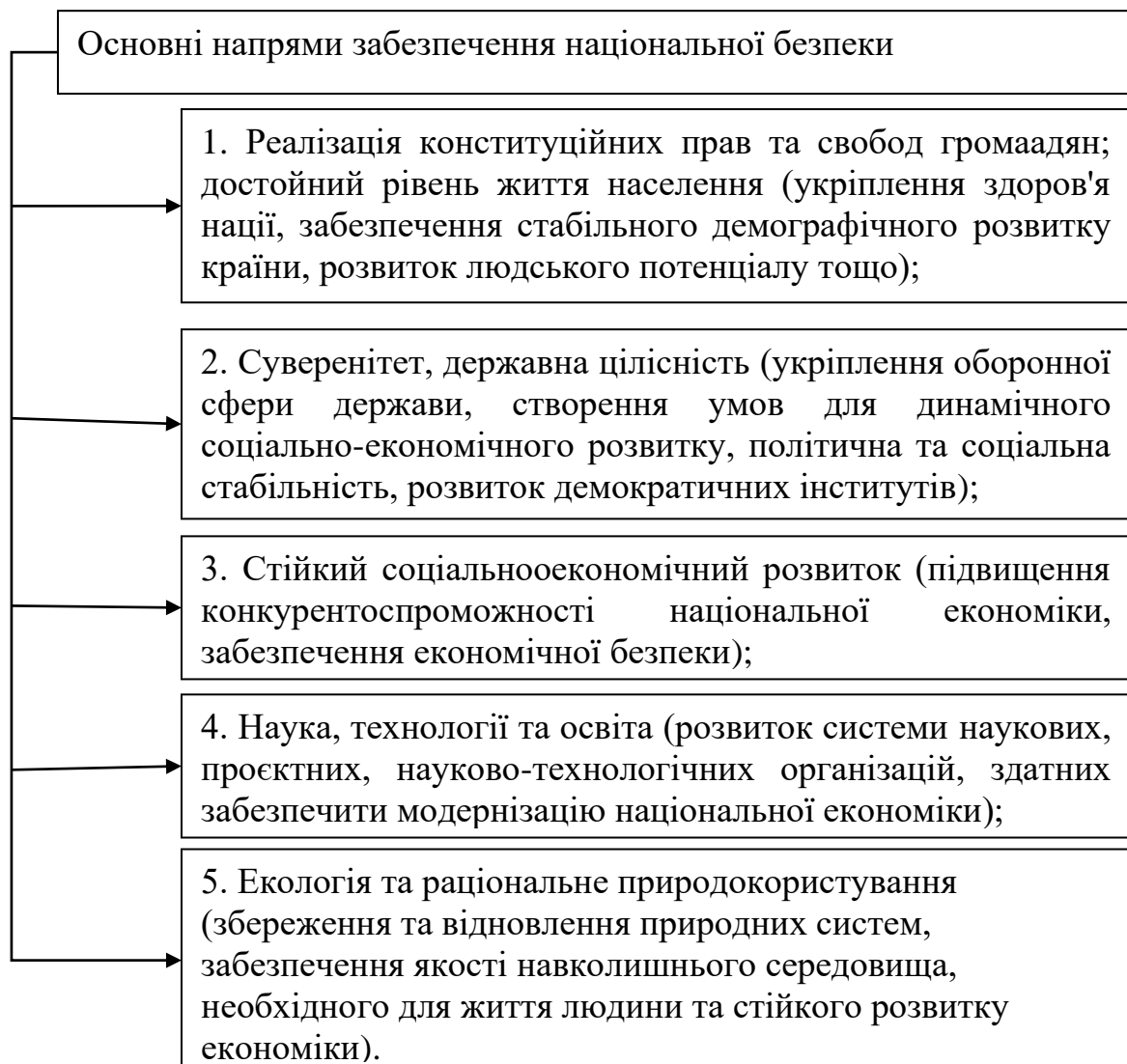

Рис. 1.2. Основні напрями забезпечення національної безпеки

Такий стан існуючих речей, багато в чому зрозумілий тим, що національна безпека – це «конкретно-історична категорія, що має власною структурою, розвиток та формування якої визначають політичні, духовно-ідеологічні, соціально-економічні та інші фактори». Тому формування змісту даного поняття знаходиться у прямій залежності від національних інтересів держави, єдиної національної ідеї існуючої у суспільстві [85, с. 33].

Таким чином, з урахуванням досліджених теоретичних положень про поняття «національна безпека», а також згідно з законодавчим трактуванням терміну, що розглядається, можна констатувати, що національна безпека України – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, гарантоване ефективно функціонуючим державним механізмом щодо забезпечення та реалізації таких інтересів, що сприяє стійкому розвитку суспільства, своєчасного виявлення, попередження та нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам.

1.2. Зарубіжний досвід національної безпеки

На сьогодні забезпечення національної безпеки виступає головною передумовою збереження існуючих національних цінностей, конституційного ладу, територіальної цілісності й суверенітету сучасної національної держави. Національна безпека функціонує за допомогою системи різноманітних взаємовідносин між собою та суспільством, між громадянами та державою, між суспільством та державою, між різними державами. Отже, національна безпека – є «станом внутрішніх та міждержавних взаємовідносин, що визначають систему державних, правових

та суспільних гарантій прав та свобод людини й громадянина, основних цінностей та інтересів суспільства та суверенної держави від внутрішніх та зовнішніх загроз» [7].

Вперше поняття «національної безпеки» було введено президентом США Т. Рузвельтом ще у 1904 році, однак, першим, хто саме визначив поняття «національної безпеки» став У. Ліпман, котрий сформулював поняття «безпеки» в якості певного стану, коли не доводиться приносити в жертву законні інтереси народу з метою уникнення війни, та, за необхідності, народ зможе захистити власні інтереси шляхом війни [50, с. 44].

В сучасному світі національна безпека виступає похідною від міжнародної безпеки. Основною метою світової спільноти визнано «необхідність створення передумов, що виключатимуть можливості порушення загального миру чи виникнення загрози безпеки народів у будь-якій формі» [53, с. 66]. Національна безпека сучасної держави, внаслідок власної складності, потребує спеціальної системи її ефективного забезпечення, основним призначенням котрої є виконання певних дій, спрямованих на захист національних цінностей, реалізацію національних інтересів. За таких умов національна безпека розглядається як «система державних та недержавних установ, інших суб'єктів, котрі покликані вирішувати завдання щодо здійснення заходів спрямований забезпечувати національну безпеку щодо визначеного законодавством способом» [67, с.88].

На сьогодні саме наявність кращих практик зарубіжного досвіду може допомогти оптимізувати практику забезпечення національної безпеки в Україні.

Одним із лідерів світу щодо сфери національної безпеки є США з однією з найбільш розвинених структур системи забезпечення національної безпеки (рис. 1.3) [70]. Ця система ґрунтується багато в чому на положеннях Закону «Про національну безпеку США» (The National Security Act) від 1947р. Це було наслідком досвіду ведення зовнішньої та оборонної політики керівництвом США під час Другої світової війни, а також особливостей, що

визначають американські підходи до забезпечення безпеки у конкретних історичних умовах [82]. У наступні десятиліття окремі інститути були реформовані, з'явилися нові, але в цілому ця система зберігала свою наступність, що багато в чому позначилося на численних запозиченнях інших країн. Через консервативність мислення, або через відсутність можливостей і ресурсів, багато з держав не пішли на таку корінну переробку системи забезпечення національної безпеки, а віддали перевагу шляху поступової еволюційної переробки цього механізму, хоча за основу було взято американський підхід до політики забезпечення та створення концептуальних документів з проблем національної безпеки [3] [86].

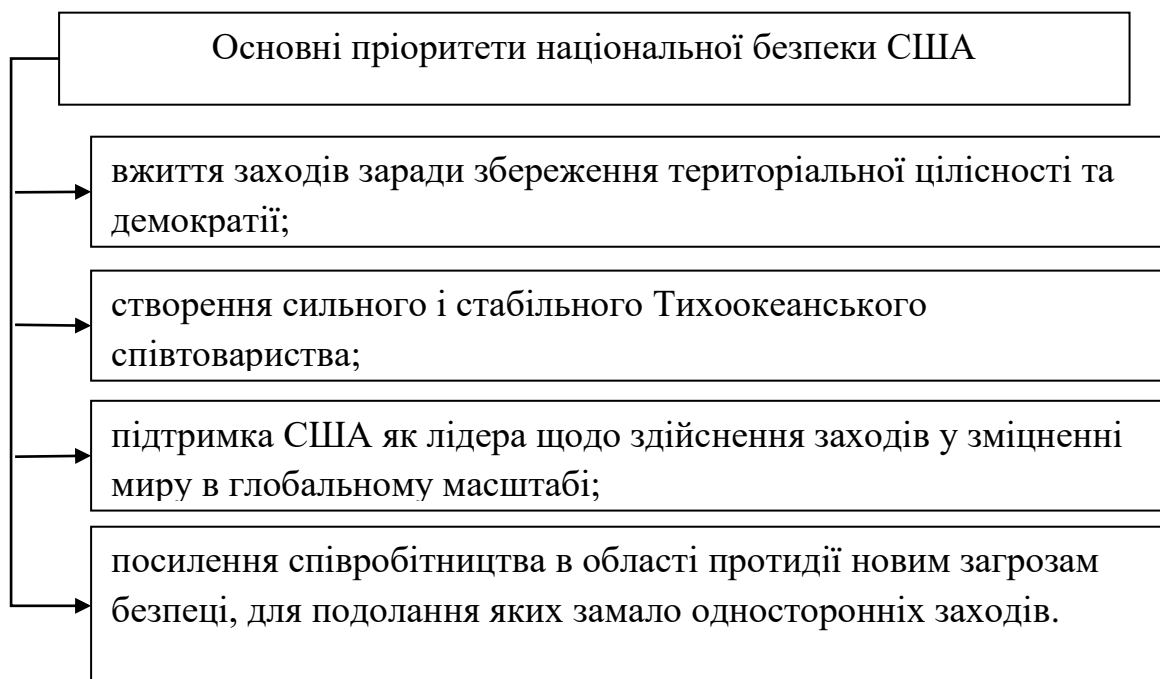

Рис. 1.3. Основні пріоритети національної безпеки США

У більшості розвинених країн найвищою посадовою особою, відповідальною за забезпечення національної безпеки, є голова виконавчої влади (наприклад, президент у США), навіть якщо, згідно з конституцією, він не має статусу верховного головнокомандувача (у мирний час) або ж глави держави (федеральний канцлер у ФРН, прем'єр-міністри у Великій Британії, Японії тощо) [93]. У США, виходячи з положень конституції, президент є головною дійовою особою у прийнятті рішень у сфері національної безпеки.

Хоча робилося кілька спроб обмежити владу президента в цій сфері (найсерйознішу з них пов'язують із прийняттям закону «Про військові повноваження» 1973 р.), тим не менш, у США в руках голови виконавчої влади сконцентровані основні повноваження у реалізації політики та прийняття концептуальних документів із національної безпеки. При главі виконавчої влади функціонує вищий орган, що консультує його з питань національної безпеки, координує політику відомств, які відповідають за її забезпечення, готують аналітичні матеріали та ін. В США це Рада Національної Безпеки (СНБ), створена відповідно до Закону 1947 р., а з 1949 р. вона входить до складу адміністрації американського президента із спеціальним статусом. Рада Національна Безпека – головний координаційний інструмент у президентських руках у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин [94]. Насправді це свого роду колегія з управління питаннями зовнішніми аспектами національної безпеки США. Отже, характерною особливістю системи національної безпеки США є розробка двох основних принципових підходів, один з яких пов'язує національну безпеку з могутністю держави, створюючи одночасно необхідний ресурс захисту безпеки, а інший – ставить на перше місце саме міжнародну співпрацю, в якості створення необхідних передумов гарантування національної безпеки. Також варто вказати на формування в США т.зв. «стовпів» або пріоритетних напрямів національної політики країни, зокрема:

- 1) захист американців та американського способу життя;
- 2) сприяння (економічному) процвітанню Америки;
- 3) збереження миру через силу (підвищення військової могутності США та стримування ворогів);
- 4) подальше поширення американського впливу в світі [1, с. 55-56].

У Великобританії аналогічний орган називається Радою оборони, Японії – Радою національної оборони, у ФРН – Федеральною радою безпеки. Дещо відмінна структура у аналогічного органу в Франції. Він підпорядкований прем'єр-міністру, називається Генеральним секретаріатом

національної оборони та також відповідає за міжвідомчу координацію питань оборони та зовнішньої політики (з урахуванням того, що згідно з Ордонансом від 07.01.1957 р. у Франції до сфери оборони відносяться, крім військових аспектів, також проблеми економіки, цивільної оборони, науково-технічних досліджень тощо). ДРНБ у Франції здійснює також і аналітичну роботу на користь вищого керівництва країни [15].

Склад РНБ чи аналогічних структур, зазвичай, невеликий. Постійними членами такої ради у ФРН є федеральний канцлер, віце-канцлер (він же міністр закордонних справ), міністр оборони, внутрішніх справ, фінансів, економіки, транспорту, пошти та зв'язку, генеральний інспектор бундесверу. У Японії до ради входить прем'єр-міністр, міністри закордонних справ, фінансів, начальник управління національної оборони (виконуючий функції міністерства оборони), секретар кабінету міністрів, начальник управління поліції [18]. У РНБ входять президент, віце-президент, державний секретар, міністр оборони, начальник управління мобілізації. Крім того, на засіданнях РНБ США зазвичай присутні постійні радники – директор ЦРУ та голова Об'єднаного комітету начальників штабів, радник президента з національної безпеки, а також міністри фінансів, юстиції, енергетики та ін.

У більшості пострадянських країн склад РНБ чи аналогічних структур загалом ідентичний загальноприйнятному варіанту, з деякими національними особливостями. Практично у всіх розвинених країнах офіційно нові підходи чи найважливіші концептуальні документи у сфері безпеки (стратегії чи концепції національної безпеки; послання законодавчому органу із зовнішньої чи оборонної політики; офіційний виступ, що носить доктринальний характер; і т.д.) представляються главою виконавчої влади [20]. Проголошений концептуальний документ чи доктрина, як правило, містить оцінку ситуації в цілому, формулює загальні завдання, програми та заходи, можливі зміни у структурі органів, відповідальних щодо їх виконання. Відповідно до нової доктрини, якщо це необхідно, від імені уряду до вищого законодавчого органу країни вносяться пропозиції про

фінансування намічених програм, зміни у структурі органів публічного управління, відповідальних за забезпечення національної безпеки країни тощо. В деяких країнах законодавчий орган країни також приймає чи схвалює найважливіші концептуальні політичні документи у сфері національної безпеки, які подаються главою держави або виконавчої влади. Конкретні завдання відомствам формулюються у директивах (які можуть бути повністю або частково секретними) вищого органу, який відповідає за національну безпеку країни (наприклад, РНБ США) [22, с. 78-79]. На підставі доктрини або концептуального документа з національної безпеки, а також конкретних директив, галузеві відомства, відповідальні за політику забезпечення національної безпеки, визначають завдання, розподіл сил і засобів, що приймають приватні концепції та доктрини в міжнародній (зовнішньополітична доктрина), військової (військова доктрина), економічної, інформаційної та інших сферах.

Актуальним та цікавим є досвід Німеччини. Структура та функціонування механізму прийняття рішень у сфері національної безпеки у ФРН визначається державним устроєм та нормативно-правовими положеннями Конституції федеративної держави. Глава держави – федеральний президент, приймає дуже обмежену участь у формуванні рішень у сфері національної безпеки та їх реалізації. Виконуючи дуже обмежені, переважно представницькі функції, президент ФРН лише скріплює своїм підписом урядові та парламентські акти та інші важливі державні документи [25, с. 19-20]. У зв'язку з цим у ФРН значний вплив у виробленні політики та прийнятті документів у сфері національної безпеки мають парламент (законодавча влада) та голова виконавчої влади (Федеральний канцлер). Законодавча влада у ФРН представлена федеральним парламентом, що складається з двох палат: бундесрату та бундестагу. Бундесрат складається з представників федеральних земель, і ця палата, фактично, не бере участі у розробці та прийнятті рішень у сфері національної безпеки та займається в основному внутрішніми федеральними проблемами. Відповідно

до Конституції, найвищим законодавчим органом у ФРН є бундестаг. Особливий вплив під час вироблення законопроектів і рішень у сфері національної безпеки мають зовнішньополітичний, бюджетний та правовий комітети бундестагу, які беруть участь в обговоренні практично всіх проектів та рішень у цій сфері, а також військовий комітет, який у разі потреби виконує також функції парламентського комітету з розслідувань. Постійні комітети бундестагу є центрами щодо роботи над законопроектами, які неодноразово виносяться на обговорення за участю представників уряду. Водночас, законопроекти обговорюються також у партійних фракціях парламенту. Як фракції, так і постійні комітети бундестагу під час обговорення проектів у цій сфері зазвичай працюють за зачиненими дверима. Незважаючи на важливу роль бундестагу в процесі вироблення та прийняття рішень у сфері національної безпеки, головною ланкою цього механізму в ФРН є уряд і федеральний канцлер [27]. Уряд має у своєму розпорядженні спеціальний апарат (ні глава держави, ні парламент такого апарату не мають), на який покладені управлінські функції, аналіз та практична реалізація рішень у сфері національної безпеки. Цей апарат складається з численних спеціалізованих органів, які у безпосередньому розпорядженні глави уряду (зокрема відомство федерального канцлера, служба друку та інформації тощо). Особливо важлива роль у виробленні урядом рішень у сфері національної безпеки належить федеральному канцлеру.

Таким чином, у ФРН, як і в більшості інших розвинених західних держав, парламент не відіграє вирішальної ролі у формуванні політики національної безпеки. Вирішальна роль у прийнятті та здійсненні рішень у цій сфері, а також відповідальність за планування та здійснення політики національної безпеки лежить федеральному уряду, до складу якого входить як особливий механізм Федеральної ради безпеки. Цей орган, який очолює федеральний канцлер, розробляє пропозиції з найважливіших питань національної безпеки країни та координує діяльність військових та цивільних органів у цій сфері. Він збирається при необхідності, його засідання готує

спеціальна група відомства федерального канцлера [29]. Передбачений Положенням у відомстві федерального канцлера міжвідомчий секретаріат, що складається з керівників відділів міністерств, які беруть участь у роботі Федеральної ради безпеки, відіграє допоміжну роль, надаючи необхідні дані та матеріали цій групі. Важливі рішення щодо політики національної безпеки приймаються, як правило, колективно радою безпеки, урядом або (з оперативних проблем) на рівні двох-трьох компетентних міністрів [13, с. 290]. Таким чином, головна роль у прийнятті та здійсненні рішень у сфері національної безпеки у ФРН приділяється не законодавчій, а виконавчій владі, і насамперед федеральному канцлеру, який формує уряд, є керівником Федеральної ради безпеки, під час війни виконує функції верховного головнокомандувача та представляє концепцію національної безпеки країни, яка максимально повно вимальовується в особливому документі – «Білій книзі про безпеку Федеративної Республіки Німеччина», де основний акцент традиційно робиться на зовнішньополітичних та військових аспектах [13, с. 293].

Варто звернути увагу й на наявний досвід Польщі. Процеси інтеграції Польщі до ЄС та НАТО здійснювалася цілеспрямовано, послідовно, закріплюючи та реалізуючи стратегію зовнішньої політики держави, спрямованої на європейську та євроатлантичну інтеграції. Так національне законодавство Польщі підлягало обов'язковій адаптації до законодавства ЄС, було прийнято та реалізовано низку національних програм розвитку у тісній співпраці з інститутами ЄС. Крім того Польщею напрацьовано певні підходи до забезпечення національної безпеки країни з метою приведення національного законодавства у відповідність до стандартів ЄС та НАТО [19, с. 333]. Таким чином, маючи міцну основу, система національної безпеки Польщі здатна вчасно реагувати на зміни сучасної геополітичної обстановки. У 2013 році польським військово-політичним керівництвом було ухвалено рішення про перегляд підходів до будівництва системи національної безпеки. Тому наступним кроком стратегічного планування Польщі у сфері

національної безпеки було затвердження Президентом країни у квітні 2013 року розробленої урядом Стратегії розвитку системи національної безпеки Польщі до 2022 р., що є однією з 9 комплексних стратегій розвитку, що призводять до розвитку національної системи безпеки [1, с. 43-44] Серед головних загроз внутрішній безпеці польське керівництво розглядає:

- виникнення різноманітних кризових ситуацій, які можуть призвести до дестабілізації політичної системи управління державою;
- порушення функціонування економічних та громадських механізмів;
- недотримання конституційних прав громадян;
- погіршення соціального стану населення, демографічних проблем, забруднення навколишнього середовища, стихійних лих, техногенних катастроф, дефіциту водних та енергетичних ресурсів, а також іншим серйозним наслідкам [26, с. 109-110].

Що примітно, у документі враховано основні положення Стратегічної концепції НАТО та Європейської безпеки, однак зазначено, що Польща має розвивати свій потенціал у рамках цих двох структур і не розраховувати на інші держави: «загальноприйнятим критерієм безпеки є власний потенціал оборони разом із союзними системами» [2, с. 24-25]. Так само, доречним буде зазначити, що у документі відсутній аналіз ризиків у політичній, соціальній, економічній та екологічній сферах. Зокрема, нерозривно пов'язаною з безпекою держави необхідністю формування патріотичного відношення та виховання національної ідентичності у громадян країни, оскільки найкращим захистом кордонів є національна свідомість. Також прикладом своєчасного реагування на зміни середовища безпеки та виникнення нових викликів та загроз є нова, прийнята менш ніж за два роки, Стратегія національної безпеки країни від 21 жовтня 2014 р. Прийнята Радою міністрів Польщі та підготовлена Міністерством національної оборони країни [5, с. 55]. Оскільки інші нормативно-правові акти Польщі спрямовані на розвиток країни загалом, Новою стратегією визначено спільні питання національної безпеки, також зроблено акцент на те, що безпека Польщі

залежатиме від здатності країни захищати національні інтереси. Як і більшість країн Європи, Польща регулярно оновлює документи стратегічного планування у сфері національної безпеки залежно від змін середовища безпеки, а також загроз та викликів, що стоять або виникають перед державою [3].

Таким чином, аналізуючи системи національної безпеки зарубіжних країн, можемо зробити висновок, що існуюча система національної безпеки нашої держави потребує вдосконалення шляхом прийняття відповідної Концепції національної безпеки України, з відповідним використанням розвідки та контррозвідки задля забезпечення конституційного ладу, територіальної цілісності й суверенітету нашої держави. Спроможність держави ефективно використовувати забезпечення національної безпеки великою мірою залежить саме від ефективної координації відповідних відомств, державних і недержавних установ, котрі здійснюють забезпечення або сприяння забезпеченню національної безпеки України.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правова основа національної безпеки в Україні

Сучасна національна безпека є складним та багатогранним явищем, котре проявляється в різних сферах суспільного та політичного життя. Важливими чинниками позитивних змін в суспільстві є саме нормативно-правова база та її ефективність. Як наслідок, постає потреба у функціонування системи відповідних нормативно-правових актів, котрі ефективно регламентуватимуть всі компоненти національної безпеки в єдності та поєднанні. На сьогодні в нашій країні правове регулювання різних аспектів забезпечення національної безпеки не охоплює всі напрями функціонування вказаного механізму. Сутність та значення саме правового механізму забезпечення національної безпеки не можна заперечувати, особливо зважаючи на сьогоднішній стан речей в нашій державі [6, с. 77-78].

Правове регулювання національної безпеки здійснюється Конституцією України та іншими актами конституційного законодавства (рис. 2.1) [10]. Відповідно, вона є повноцінним інститутом конституційного права та підлягає вивченню в рамках предмета конституційно-правової науки. Загальні підходи до вивчення національної безпеки застосовні й при характеристиці сутності категорії конституційної безпеки. Все разом формує відповідну нормативно-правову базу регулювання національної безпеки в Україні, яку умовно можемо поділити на дві основні групи:

– перша містить документи, що безпосередньо регулюють суспільні взаємовідносини у сфері національної безпеки;

– друга містить, ті документи, що регулюють інші суспільні взаємовідносини й опосередковано гарантують національну безпеку та оборону. Крім того, деталізують та гармонійно доповнюють і конкретизують чинне законодавство підзаконні нормативно-правові акти у сфері забезпечення національної безпеки України [17].

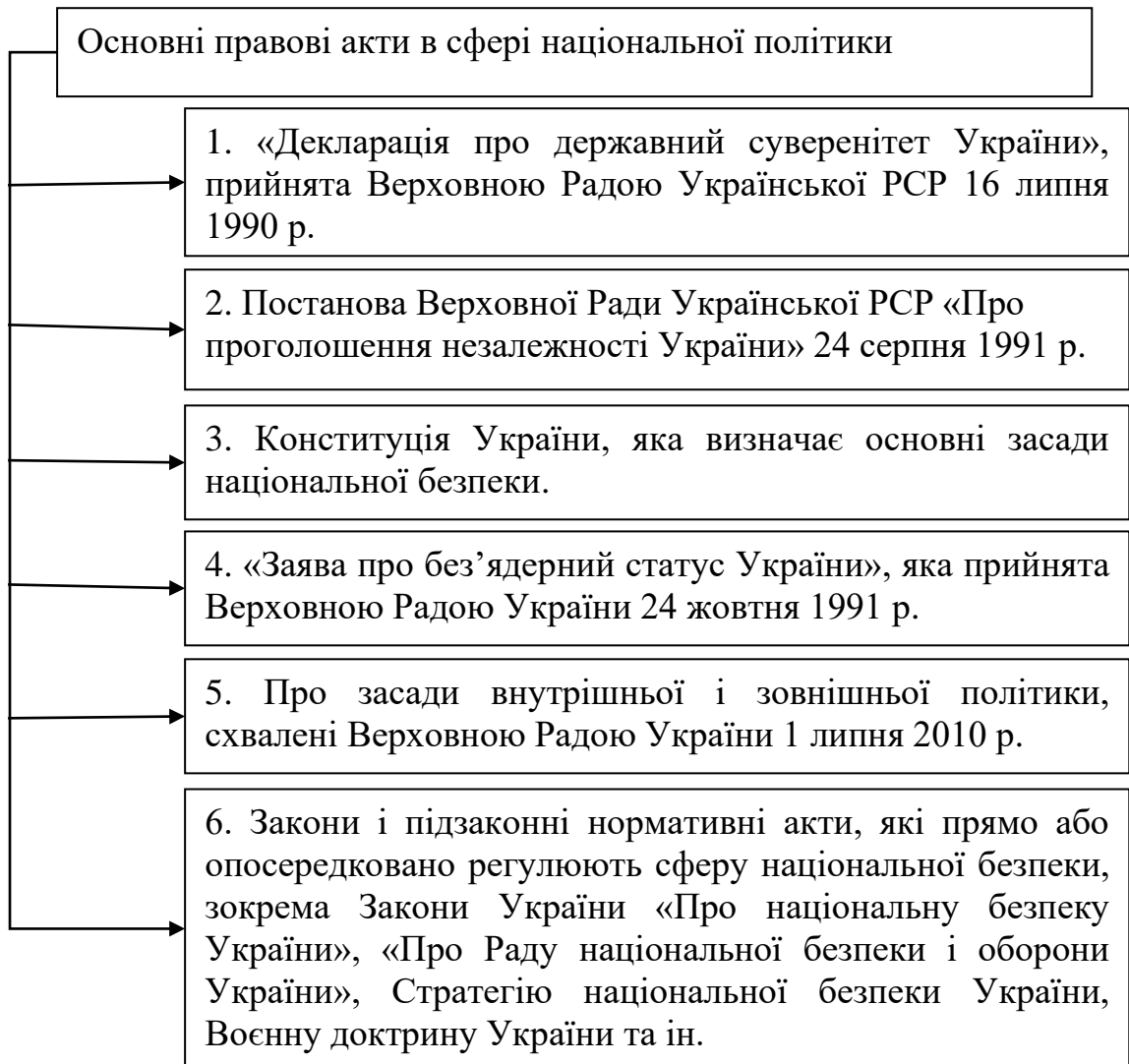

Рис. 2.1. Основні правові акти в сфері національної політики

Саме в Конституції України встановлено основоположні засади забезпечення національної безпеки. Зокрема, в ст. 17 Основного Закону визнано головною функцією держави та справою всього народу захищати суверенітет та територіальну цілісність України, забезпечувати її економічну та інформаційну безпеку [38]. Крім того ціла низка конституційних положень

створюють гарантії забезпечення національної безпеки, закріплюючи повноваження інституцій, котрі мають забезпечувати національну безпеку. Статтею 85 Основного Закону до повноважень Верховної Ради України віднесено питання призначення й звільнення з посади Голови СБУ, затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій СБУ, ЗСУ, інших військових формувань, а також МВС України, схвалення рішення щодо надання військової допомоги іншим державам або пропуск підрозділів збройних сил інших держав територією України тощо [38]. Відповідно до положень статті 106 Основного Закону, Президент України є Верховним Головнокомандувачем ЗСУ, котрий здійснює призначення на посади та звільнення з посад вищого військового командування, керує у сфері національної безпеки та оборони, очолює РНБО України, вносить до Верховної Ради України подання щодо оголошення війни й приймає рішення щодо використання ЗСУ та військових формувань, приймає рішення щодо загальної або часткової мобілізації і введення воєнного стану [38]. Статтею 107 вказаного закону закріплюються загальні засади правового статусу РНБО України як координаційного органу щодо питань національної безпеки й оборони при Президентові України [43].

Національна безпека – це також важливий інститут у системі конституційного права України. Національна безпека включає в себе й конституційну безпеку. Однак конституційні засади забезпечення національної безпеки не є системними й взаємоузгодженими. Оскільки конституційна безпека характеризує внутрішньополітичну складову національної безпеки будь-якої держави, то саму національну безпеку слід розглядати як поняття ширше щодо безпеки конституційної. Виходячи зі сказаного, її зміст, переважно, становлять загрози національній безпеці у внутрішньополітичній сфері. До таких Закон України «Про основи національної безпеки», зокрема, відносить:

– порушення з боку органів державної влади та місцевого самоврядування Конституції та законів України, прав та свобод людини та

громадянина, у тому числі при проведенні виборчих кампаній, недостатню ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції та виконанням законів України;

- можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних та міжконфесійних взаємовідносин, радикалізації та прояви екстремізму у діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад;

- загрозу проявів сепаратизму в окремих регіонах України;

- структурну та функціональну незбалансованість політичної системи суспільства, нездатність окремих її елементів до оперативного реагування на загрози національній безпеці [59].

Крім того норми Основного Закону утворюють основу для розвитку системи законів, що врегульовують суспільні взаємовідносини досліджуваної теми. Закони у сфері національної безпеки та оборони за своїм політичним і правовим змістом посідають після Основного Закону особливе місце, що органічно доповнюють та розвивають її основні положення. Вказаним законам належить важлива роль в процесах захисту національних інтересів та гарантування в нашій державі безпеки особи, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз [72, с. 55-56]. На сьогодні в нашій країні прийнято цілу низку нормативно-правових актів, що в різних напрямках сприяють ефективному забезпеченню національної безпеки. Всі вони разом є тісно взаємопов'язаними та невід'ємними від оборонного законодавства.

Основні нормативно-правові акти, об'єктом правового регулювання котрих є забезпечення національної безпеки України, можемо згрупувати на декілька основних груп, зокрема:

- закони, що врегульовують основні питання забезпечення національної оборони та безпеки України: «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», «Про національну безпеку України», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про оборону України», «Про боротьбу з тероризмом» тощо [76, с. 33-34];

– закони, що врегульовують правові статуси суб'єктів забезпечення національної безпеки та здійснення оборони: «Про Збройні Сили України», «Про Національну гвардію України», «Про Раду національної безпеки та оборони України», «Про Службу безпеки України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про військовий обов'язок та військову службу», «Про альтернативну (невійськову) службу» [81, с. 88-89];

– закони, що врегульовують оборонно-промисловий комплекс: «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про державне оборонне замовлення» тощо [83].

Крім вказаних актів, варто згадати ще й окрему підгрупу законів, що встановлюють основи забезпечення національної та державної безпеки та її складників, правового статусу правоохоронних органів, регулюють міжнародну діяльність держави у військовій сфері тощо. доцільним є акцентування уваги лише на окремих законах та актах, що забезпечують основні засади національної безпеки та оборони.

На основі тривалих обговорень на рівні законодавчих органів та з урахуванням наукових досліджень у 2003 р. було ухвалено Закон «Про основи національної безпеки України» затверджений Президентом України від 19 червня 2003 [69, с. 66]. Зі змісту Закону випливає, що національна безпека України – це «захищеність життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства та держави, через яку забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, попередження та нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [75, с. 66-67]. Лише у новій редакції Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року містяться норми, згідно з якими указами Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія військової безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національної безпеки, основні напрями та завдання державної політики у сферах національної безпеки та оборони, розвитку сектору безпеки та оборони» [85, с. 77-78], а також ряд статей, де

позначено особливості утримання деяких стратегічних нормативно-правових актів, а саме: «Стратегії національної безпеки України», «Стратегії військової безпеки України», «Стратегія кібербезпеки України», «Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України», «Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України» тощо. У ст. 25 цього Закону України визначено, що Рада національної безпеки та оборони України, враховуючи зміни у сфері безпеки, затверджує також інші проекти стратегій та стратегічних документів [73, с. 88-89].

Крім того новою редакцією визначено механізми управління у сфері національної безпеки та оборони, а також унормовано структуру та склад сектору безпеки та оборони, системи управління, координації та взаємодії його органів. Передбачено, що сектор безпеки та оборони України складається із чотирьох взаємопов'язаних складових:

- сили безпеки;
- сили оборони;
- оборонно-промислового комплексу;
- громадян та громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки [4, с. 78-79].

Також норми Закон передбачає повне розкриття фінансової інформації щодо функціонування сектора безпеки та оборони з метою забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів з урахуванням вимог Закону «Про державну таємницю» [16, с. 90-91]. Верховна Рада має створити Комітет до повноважень якого увійдуть, зокрема, забезпечення контролю за діяльністю органів сектору безпеки та оборони.

Норми Закону передбачають, що Міністр оборони та його заступники призначаються з числа цивільних осіб, а найвищою військовою посадовою особою у Збройних Силах є Головнокомандувач Збройних Сил. Також закріплюється чіткий розподіл повноважень та компетенцій органів сектору безпеки та оборони. Обмежено повноваження Міноборони щодо Нацгвардії. Передбачено, що із запровадженням військового стану Національна гвардія

входить до складу сил оборони та підпорядковується Головнокомандувачу Збройних Сил та виконує завдання відповідно до законів «Про Національну гвардію України» та «Про правовий режим військового стану» [21, с. 33-34]. Служба безпеки України підпорядковується Президенту та підконтрольна Верховній Раді України. СБУ здійснює протидію розвідувально-підривної діяльності проти України, боротьбу з тероризмом, контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності, оборонного та науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури [28, с. 65-66].

Варто вказати, що дослідження Закону України «Про національну безпеку України» дозволяє виділити деякі характерні риси стратегії нормативно-правового акта.

1) Стратегії є нормативно-правовими актами, а тому них характерні всі ознаки, які «виділяють» нормативно-правові акти з інших джерел права.

2) Стратегії визначають основні напрями та завдання державної політики у конкретних сферах життєдіяльності суспільства, суб'єктів виконання, їх координацію та контроль.

3) Стратегії розробляються та затверджуються на чітко визначений проміжок часу. Зміни ситуації тягнуть зміни до цих документах, а тому вони мають більше динамічний характер. Наприклад, у сфері національної безпеки та оборони України такі документи діляться на довгострокові, середньострокові ні та короткострокові в залежності від часу, яким приймається конкретна стратегія. Серед довгострокових стратегій слід відзначити Стратегію національної безпеки України, Стратегію військової безпеки України, Стратегію кібербезпеки України, Стратегію громадської та цивільної безпеки захисту України, а також Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України.

4) Стратегії мають системний характер, оскільки взаємопов'язані з іншими стратегічними нормативно-правовими документами, наприклад,

доктриною, концепцією розвитку того чи іншого кола суспільних відносин. Зміни у цих нормативно-правових актах зумовлюють трансформацію та положень стратегій. У свою чергу стратегії також впливають на зміст інших нормативно-правових актів, таких як плани, програми, які приймаються на підставі затвердженої стратегії.

5) Стратегії, розроблені у сфері національної безпеки та оборони, що розробляються Радою національної безпеки та оборони України та затверджуються указами Президента України, а відтак мають підзаконний характер. Наприклад, рішення Ради національної безпеки та оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» від 6 травня 2015 року було введено у дію Указом Президента України 26 травня 2015 [36, с. 11-12].

Зокрема, затверджена Указом Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 р. «Стратегія національної безпеки України» загалом відображає безальтернативний курс українського керівництва, з одного боку, на протидію «російській загрози», «яка має довгостроковий характер», з іншого – на інтеграцію до євроатлантичної системи безпеки з опорою на ЄС та НАТО [37, с. 14-15]. У комбінації ці стратегічні установки означають, що євроатлантична інтеграція розглядається Україною вже не так як її європейський вибір, як вибір антиросійський, мотивований прагненням забезпечити зовнішні гарантії безпеки (від «російської небезпеки») і зміцнити її внутрішні основи рахунок активної взаємодії із західними інститутами. Розвиток взаємодії у такому напрямку посилювало б, у свою чергу, антиросійську складову в західній політиці та військово-політичній активності, а розкручування спіралі взаємного стримування закріплювало б сприйняття України як головну лінію протистояння. Стратегія, очевидно, орієнтована саме на закріплення за Україною стратегічно значущої ролі «форпосту» у протидії російській «експансії та загрозу» [43]. Саме це мають на увазі під «новим зовнішньополітичним позиціонуванням України» як однієї з трьох головних цілей Стратегії (поряд з зміцненням держави та якісно новою державною політикою). Стратегія не є збалансованим

документом, що відображає об'єктивну постановку цілей та завдань щодо забезпечення національної безпеки та тем більше інструментів та засобів їх забезпечення. Тому Стратегію необхідно сприймати насамперед як вище зазначену політичну позицію, але не як реалістичну середньострокову програму (згідно з документом, до 2020 р.) [44].

Окрім цієї стратегії указом Президента України також затверджений інший не менш важливий нормативно-правовий акт стратегічного характеру «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»» від 12 січня 2015 [48, с. 56-57]. Слід зазначити, що останнім часом крім указів Президента України стратегічні документи вводяться у дію розпорядженнями Кабінету Міністрів України, постановами Кабінету Міністрів України, а також наказами певних міністерств, відомств.

Розглянуті раніше науково-теоретичні версії визначення терміна «національна безпека» вказують на те, що у наукових працях більшості дослідників формулювання поняття «національна безпека» визначається різноманітними термінологічними характеристиками, але при цьому суть аналізованого поняття багато в чому збігається із поняттям, закріпленим у Законі України «Про основи національної безпеки України» [59]. Як правило, поняття «національна безпека» відображає взаємозв'язок безпеки з нацією, з «певною територіально-державною спільністю, заснованою на стійких соціально-політичних, економічних, культурних та інших зв'язках» [87, с. 85-86]. Можливо, нація складається з безлічі національностей, що становлять певну етнічну спільність, для яких характерні свої традиції, культура, ментальність, світогляд тощо. У такому сенсі національна безпека визначає стан нації як єдину систему, яку складають суспільну свідомість, соціальні інститути та їх діяльність у сфері забезпечення національних інтересів у конкретний період розвитку суспільства.

Отже, національна безпека повинна сприяти процесу реалізації інтересів нації найбільш ефективним чином про що, в принципі, й свідчать положення Закону «Про основи національної безпеки України» [59]. Крім

цього національна безпека країни передбачає здатність протистояти ворожим і деструктивним силам природного, техногенного та соціального характеру, нейтралізувати їх. Вона означає захищеність:

- особи – її прав, свобод;
- соціальних та національних груп – їх статусу, функціональних ролей самотності;
- суспільства – його матеріальних та духовних цінностей;
- держави – його територіальної цілісності, суверенітету, конституційного устрою [9, с. 14-15].

Варто також вказати, що чинні норми законодавства України в сфері забезпечення національної безпеки все ще потребує вдосконалення в частині європейської та євроатлантичної інтеграції нашої держави. Врахування існуючих міжнародних стандартів в сфері національної безпеки та оборони є важливою та необхідною передумовою визнання вітчизняного суспільства цивілізованим членом міжнародного співтовариства.

Не викликає сумнівів й необхідність дотримання пріоритетності міжнародних стандартів у сфері забезпечення національної та міжнародної безпеки. Міжнародні нормативно-правові акти, є важливою складовою частиною системи відповідних актів, що здійснюють закріплення засад національної безпеки [12, с. 25].

Наша держава завжди позиціонувала себе виключно як мирна держава та намагалася уникати зовнішніх загроз, що суттєво відобразилося на якості сучасного безпечного законодавства. Війни нового покоління (гібридні війни) значно підвищують роль правового, економічного, гуманітарного, інформаційного та психологічного складників боротьби. Як наслідок, вітчизняні законодавчі норми повинні містити конкретизовані інформаційні, інформаційно-інструментальні загрози й загрози психологічних дій з територій інших держав. Основною проблемою забезпечення національної безпеки в нашій державі полягає в тому, що держава в частині правового

забезпечення безпекової та оборонної діяльності все ж таки виявилася готовою відповідним чином реагувати на дії агресора [23, с. 17].

Таким чином, нормативно-правове забезпечення національної безпеки є відображенням системи чинного законодавства, котру складають нормативно-правові акти нашої держави, підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні акти й договори, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ. Деталізують та гармонійно доповнюють норми чинного законодавства підзаконні нормативно-правові акти у сфері забезпечення національної безпеки. Норми конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного, господарського, екологічного, інформаційного законодавства в межах свої компетенції законодавчо врегульовують відповідні правові умови, гарантії, форми, методи забезпечення національної безпеки. Крім того правове забезпечення національної безпеки посилюється та конкретизується системою підзаконних нормативно-правових актів. Система підзаконних актів у сфері забезпечення національної безпеки, на сьогодні, це розгалужена та неузгоджена система, що потребує ґрунтовного вдосконалення та систематизації. Необхідність врахування міжнародних стандартів в сфері оборони та національної безпеки – це важливий чинник визнання нашої держави як цивілізованого члена міжнародної спільноти.

2.2. Основні напрями національної безпеки сучасної держави

Основні напрями державної політики у сфері національної безпеки – щодо людини, її життя й здоров'я, честі та гідності, недоторканності й безпеки – є найвищою соціальною цінністю в Україні. Імплементация вказаної норми Основного Закону є головним завданням державної політики національної безпеки [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 15]. Для того, щоб мати безпеку, народ повинен зробити з своєї держави вільну,

заможну, безпечну державу, де пануватиме право, де держава захищатиме своїх громадян і суспільство, де кожен зможе реалізувати власні таланти. А головне це те, що Україна воліє миру, тому що мир – це запорука розвитку держави. Встановлення миру, відновлення суверенітету і територіальної цілісності України у межах її міжнародно-визнаного державного кордону являється найвищим пріоритетом нашої держави **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Основні положення Стратегії національної безпеки України повинні ґрунтуватися на таких основних засадах **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**:

- стримування – розвитку оборонних та безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти нашої держави;

- стійкість – здатності суспільства й держави швидко адаптуватися до змін в безпековому середовищі й підтримувати стале функціонування, зокрема за допомогою мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей;

- взаємодія – розвитку стратегічних взаємовідносин із ключовими іноземними партнерами, в першу чергу ЄС і НАТО та їх країнами-членами, США, встановлювати та дотримуватися прагматичного співробітництва з іншими країнами та міжнародними установами на основі державних національних інтересів **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Враховуючи основні національні інтереси, які визначено нормами Основного Закону та Закону України «Про національну безпеку України», пріоритети національних інтересів нашої держави й забезпечення національної безпеки представлені:

- відстоюванням незалежності й державного суверенітету;
- відновленням територіальної цілісності в межах міжнародно-визнаного державного кордону нашої держави;
- суспільним розвитком;
- захистом прав, свобод та законних інтересів громадян країни;

– європейською та євроатлантичною інтеграцією [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 26].

Для того, щоб реалізувати вказані пріоритети необхідно працювати за напрямами спрямованими [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]:

– відновити мир, територіальну цілісність та державний суверенітет на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областях України на основі норм міжнародного права;

– здійснити відповідні міжнародно-правові, політико-дипломатичні, гуманітарні та економічні, безпекові заходи, спрямовані на припинення РФ незаконної окупації АРК і міста Севастополь;

– продовжувати реалізацію заходів щодо оборони й стримування, активного використання переговорних форматів та консолідації міжнародного тиску на РФ як гарантії недопущення ескалації конфлікту з боку Росії, зменшення напруги й припинення РФ збройної агресії;

– розвивати взаємовідносини із США, Великобританією, Ірландією, Канадою, Німеччиною, Францією, сусідніми та іншими державами [14, с. 58], а також з міжнародними організаціями для забезпечення належної міжнародної безпеки й протидії спільним викликам і загрозам, мінімізації їхнього впливу на нашу державу;

– використовувати всі наявні механізми ООН, Ради Європи, ОБСЄ, інших міжнародних організацій для консолідації міжнародної підтримки нашої держави щодо протидії російській агресії;

– розвивати особливе партнерства з Альянсом з метою набуття повноправного членства нашої держави в НАТО [30, с. 12-13];

– на повну реалізацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, з метою набуття повноправного членства нашої держави у ЄС [4, с. 87];

– розвивати людський капітал нашої держави, зокрема здійснюючи модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту;

– на посилення спроможностей ЗСУ, інших органів сектору безпеки і оборони;

– на сталий розвиток національної економіки та її інтеграція до європейського економічного простору;

– посилювати спроможності національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі;

– забезпечувати екологічну безпеку, створювати безпечні умови життєдіяльності людини, зокрема на територіях, що постраждали внаслідок бойових дій, розбудова ефективної системи цивільного захисту;

– захищати особу, суспільство та державу від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечувати необхідне відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди;

– розвивати державно-приватне партнерство **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Безумовне вирішення зазначених напрямів та завдань у рамках стратегічних національних пріоритетів дозволить забезпечити національну безпеку [3]. Варто зупинитися на деяких пріоритетах, їх сутності, змісті та структурі завдань, вирішення яких дозволить забезпечити їх реалізацію щодо національної безпеки України. Виходячи з того, що головним надбанням і носієм суверенітету є народ, а його талант, культурно-історичні цінності та духовно-моральні ідеали становлять основу державності та є вузловою ланкою у розвитку країни на довгострокову перспективу, головним національним пріоритетом у сфері забезпечення національної безпеки є збереження народу України та розвиток людського потенціалу. Безперечно, збереження народу є тим базисом, без якого немислимим є подальший розвиток нашої країни [31, с. 187]. Стійкий природний приріст та підвищення якості життя населення країни, разом із зміцненням здоров'я громадян,

скороченням бідності, а також зниженням рівня соціальної нерівності, підвищенням рівня освіти населення, вихованням гармонійно розвиненого та соціально відповідального громадянина представляють цілі державної політики у цій сфері.

Наступним пріоритетом – є оборона країни. Цілі оборони, як і раніше, наказано досягати в рамках реалізації військової політики шляхом стратегічного стримування та запобігання військовим конфліктам, удосконаленню військової політики держави, форм застосування та способів дій Збройних Сил України, інших військ, військових формувань та органів, підвищення мобілізаційної готовності сил та засобів цивільної оборони тощо. Особлива увага приділятиметься вирішенню наступних завдань:

- підготовка економіки країни та економіки муніципальних утворень, підготовка органів державної влади, органів місцевого самоврядування та організацій, Збройних Сил, інших військ, військових формувань та органів забезпечення захисту держави від збройного нападу та задоволення потреб держави та потреб населення у воєнний час;

- вдосконалення планування заходів щодо забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні та їх реалізації в необхідному обсязі, своєчасне оновлення та підтримання на достатньому рівні військово-технічного потенціалу військової організації держави;

- планування та проведення заходів з підготовки до захисту та захисту населення, матеріальних та культурних цінностей на території держави від небезпек, що виникають під час воєнних конфліктах або внаслідок цих конфліктів;

- збалансований розвиток компонентів військової організації, нарощування оборонного потенціалу, оснащення ЗСУ, інших військ, військових формувань та органів сучасним озброєнням, військовою та спеціальною технікою;

- забезпечення заданого ступеня готовності до бойового застосування ЗСУ, інших військ, військових формувань та органів [39, с. 19-20].

Перелічені завдання мають бути сприйняті посадовими особами органів управління МНС України, організацій та установ МНС України та, безсумнівно, професорсько-викладацьким складом вузів МНС України, як визначальні вектор їх професійної діяльності на найближчу перспективу. Вперше у рамках досягнення цілей оборони поставлено завдання з військово-патріотичного виховання та підтримки високого рівня морально-політичного та психологічного стану особового складу, правопорядку та військової дисципліни. Особливо необхідно відзначити наявність завдання щодо покращення умов військової служби та підвищення соціальної захищеності військовослужбовців, членів їхніх сімей та військових пенсіонерів.

Захист конституційного ладу країни, її суверенітету, зміцнення цивільного миру та злагоди, політичної та соціальної стабільності в суспільстві, удосконалення механізмів взаємодії держави та громадянського суспільства, зміцнення законності та правопорядку, викорінення корупції, захист традиційних російських духовно-моральних цінностей від протиправних зазіхань, а також захист населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру утворюють цілі, досягнення яких дозволить забезпечити реалізацію наступного національного пріоритету державної та громадської безпеки. Найбільш значущими завданнями для досягнення цілей цього пріоритетом є:

- підвищення ефективності заходів щодо запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
- прогнозування впливу наслідків зміни клімату на стан небезпечних виробничих об'єктів, гідротехнічних споруд, об'єктів транспортного комплексу та системи життєзабезпечення населення;
- комплексний розвиток підрозділів пожежної охорони та аварійно-рятувальних формувань, підвищення рівня їхньої технічної оснащеності, посилення соціальної захищеності співробітників, удосконалення системи професійної підготовки фахівців [42, с. 23-24].

В цьому сенсі, особливу актуальність набуває поліпшення якості освіти через широке впровадження інформаційних технологій в освітній процес та використання прогресивних методів навчання за різними програмами підготовки фахівців, підвищення їх кваліфікації та професійної перепідготовки.

Інформаційна безпека, як вперше сформульований стратегічний національний пріоритет, має на меті зміцнення суверенітету України в інформаційному просторі. Підвищення рівня інформаційної безпеки в Україні передбачається шляхом рішення наступних основних завдань:

- розвиток системи прогнозування, виявлення та попередження загроз інформаційній безпеці, визначення їх джерел, оперативну ліквідацію наслідків;

- запобігання деструктивному інформаційно-технічному впливу на інформаційні ресурси об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;

- зміцнення інформаційної безпеки в державі та державних органах, а також розробників та виробників озброєння, військової та спеціальної техніки;

- забезпечення пріоритетного використання в інформаційній інфраструктурі вітчизняних інформаційних технологій та обладнання, що відповідають вимогам інформаційної безпеки [45, с. 31].

Актуальним у цих аспектах є використання на пунктах управління геоінформаційних систем прогнозування надзвичайних ситуацій, а також активна взаємодія в рамках системи ситуаційних центрів різних міністерств та відомств як на державному, регіональному, так і на місцевому рівнях.

В інтересах досягнення цілей забезпечення економічної безпеки України в ракурсі мобілізаційної підготовки та мобілізації важливим є вирішення завдання створення стратегічних резервів сировинних ресурсів, необхідних та достатніх для гарантованого забезпечення мобілізаційних потреб та потреб економіки країни [49, с. 325]. Стійке зростання та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки передбачається

забезпечити за рахунок реалізації механізмів державного стимулювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, збільшення обсягу інвестицій приватного капіталу в розвиток цієї діяльності та прискорення впровадження її результатів у виробництво. В інтересах науково-технічного розвитку найбільш значущим є рішення наступних завдань:

- оновлення матеріально-технічної бази наукових та освітніх організацій вищої освіти;
- проведення наукових досліджень на користь оборони країни та безпеки держави;
- активізація наукових досліджень у галузі забезпечення біологічної, радіаційної та хімічної безпеки [51, с. 33].

Вирішення цих завдань передбачає необхідність зміцнення міждисциплінарних зв'язків різних наукових колективів щодо вирішення складних дослідницьких завдань.

Все більш негативний вплив на умови ведення господарської діяльності надає зростання кількості небезпечних природних явищ та процесів, що є джерелами виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру [54, с. 19-20]. Досягнення цілей забезпечення екологічної безпеки та раціонального природокористування здійснюватиметься шляхом реалізації наступних, найбільш значущих завдань:

- розвиток системи державного екологічного моніторингу, підвищення ефективності прогнозування небезпечних природних явищ та наслідків впливу змін клімату;
- розвиток системи моніторингу біологічних ризиків на користь попередження біологічних загроз та реагування на них;
- підвищення технічного потенціалу та оснащення сил, призначених для запобігання та ліквідації негативних екологічних наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру [68, с. 263].

З метою зміцнення єдності нашої країни на основі загальної громадянської ідентичності, збереження споконвічних загальнолюдських принципів та суспільно значущих орієнтирів соціального розвитку, захисту традиційних духовно-моральних цінностей, культури та історичної пам'яті належить вирішити такі пріоритетні завдання:

- розвиток системи освіти, навчання та виховання як інструменту формування особистості, прагне духовного, морального, інтелектуального та фізичного досконалості;

- збереження культурної спадщини, популяризація досягнень вітчизняної науки та техніки, літератури, культури, музики та спорту, в тому числі шляхом удосконалення навчальних програм освітніх організацій;

- підвищення ролі нашої держави у світовому гуманітарному, культурному, науковому та освітньому просторі [71, с. 109-110].

Проведення політичним керівництвом послідовної, незалежної, багатовекторної, відкритої, передбачуваної та прагматичної зовнішньої політики, спрямованої на захист своїх національних інтересів та зміцнення міжнародної безпеки в умовах формування нової архітектури, правил та принципів світоустрою супроводжується наростанням геополітичної нестабільності, загостренням міжнародних протиріч та конфліктів. У рамках наступного стратегічного національного пріоритету стратегічної стабільності та взаємовигідного міжнародного співробітництва найважливішими є вирішення наступних завдань:

- зміцнення ролі української мови як мови спілкування;

- розвиток співробітництва з іноземними державами у військово-політичній та військово-технічній сфері;

- сприяння іноземним державам у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, у боротьбі з біологічними загрозами, поширенням небезпечних інфекційних захворювань [74, с. 174].

Таким чином, підхід керівництва держави щодо забезпечення національної безпеки має стати більшим послідовним і жорстким.

Передбачається, що майбутнє країни визначатиметься, насамперед темпами розвитку економіки, кількістю та якістю (у кваліфікаційному та культурному сенсі) населення, а також розширенням можливостей внутрішнього ринку, що дозволяє створити необхідні умови для технологічної та економічної самодостатності й забезпечувати належний рівень національної безпеки. Слід зазначити, що економічних та соціальних кроків щодо збереження населення та трудового капіталу країни не достатньо, зважаючи на стан речей. В сучасних умовах урбанізації суспільства, що триває, індустріального та інформаційного розвитку все найбільш значущим стає необхідність мобілізації та координації всіх сил та засобів відомств силового блоку. Таким чином, перебування у досить складній динамічній геополітичній та економічній ситуації нашої держави, виходячи із власних національних інтересів, потребує ефективного публічного управління щодо забезпечення національної безпеки, значних зусиль і постійної уваги з боку керівників усіх рівнів, публічних службовців, науковців, кожного громадянина.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

3.1. Основні проблеми функціонування національної безпеки в Україні

Формування національної безпеки України відбувається на основі глибокого аналізу сучасних геополітичних протиріч, взаємопов'язаних з розбіжностями національних інтересів, цілей, позицій регіональних та світових держав. Проблеми безпеки, що застосування військової сили сьогодні зароджуються і розвиваються як наслідок наявних протиріч у політичній, економічній, енергетичній та інших сферах міжнародної та національної безпеки. Ці протиріччя можуть бути взаємопов'язані з проблемами, які прямо чи опосередковано стосуються національних інтересів України, а саме:

- нечітке вирішення територіальних питань;
- прагнення інших держав втручатися у внутрішню політику України;
- порушення шляхів постачання життєво необхідних ресурсів;
- підтримка деструктивних сепаратистських політичних сил, а також створення несприятливих умов з метою зміни внутрішньої та зовнішньої політики держави;
- це також боротьба з тероризмом, незаконною торгівлею зброєю, наркотиками, нелегальною міграцією тощо [84, с. 114].

Необхідність розгляду поточного ситуаційного контексту проблем в сфері національної безпеки та загроз національним інтересам, визначення їх специфіки та проведення класифікаційного аналізу сприятиме встановленню періоду, протягом якого забезпечується відносна стабільність реалізації

національних цілей держави. Очевидно, що за швидкої глобалізації міжнародних відносин України необхідно впевнено та чітко відстоювати свої національні інтереси, вживати заходів щодо забезпечення національної безпеки. Адже наслідком для держави, яка не здатна відповісти адекватним чином на виклики та загрози, пов'язані з глобалізацією, може стати її неминуче ослаблення та деградація [23, с. 11]. Проблеми національної безпеки, на сьогодні, виходять на перший план у більшості держав світу. Вказана тенденція обумовлена суттєвими змінами глобального середовища безпеки, котре сьогодні містить в собі цілу низку загроз та викликів досить різного характеру. Як наслідок, можемо погодитися з думкою деяких дослідників, що зважаючи на роль, місце та участь нашої держави в процесах євроінтеграції та міжнародних процесах, питання щодо забезпечення належного рівня національної безпеки має перетворитися на ключове питання всіх країн світу [18]. Можна також погодитися з думкою інших дослідників, котрі вважають, що наявний досвід останніх років свідчить, що глобалізаційні процеси, що охопили практично всі без виключення сфери життєдіяльності сучасного суспільства, призводять до появи та поширення неоднозначних тенденцій в сфері національної безпеки та оборони. Свідченням чого, з одного боку, є посилення інтеграційних процесів на глобальному та регіональному рівнях. З іншого – зростання суперництва між світовими й регіональними центрами сили щодо збереження та посилення власного впливу, розширення спектру та масштабів нових викликів і загроз [30, с. 17].

Отже, проблеми національної безпеки України належать до найважливіших та найскладніших явищ політичного та суспільного життя (рис. 3.1). Подальше посилення процесів глобалізації й одночасної єдності світу з поглибленням його національної різноманітності – це саме той фактором, під впливом якого відбуваються серйозні зміни всієї структури суспільства й держави [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Сучасний етап розвитку людства характеризується тим, що сфера забезпечення та функціонування національної безпеки сучасної держави перебуває у стані блискавичних та постійних змін. Майже всі сторони функціонування держави та життєдіяльності суспільства переплітаються в ній [18]. На підставі аналізу наукової літератури, у роботі виділені наступні проблеми:

- формування інноваційних механізмів задля забезпечення нацбезпеки з урахуванням поглиблення глобалізаційних процесів;

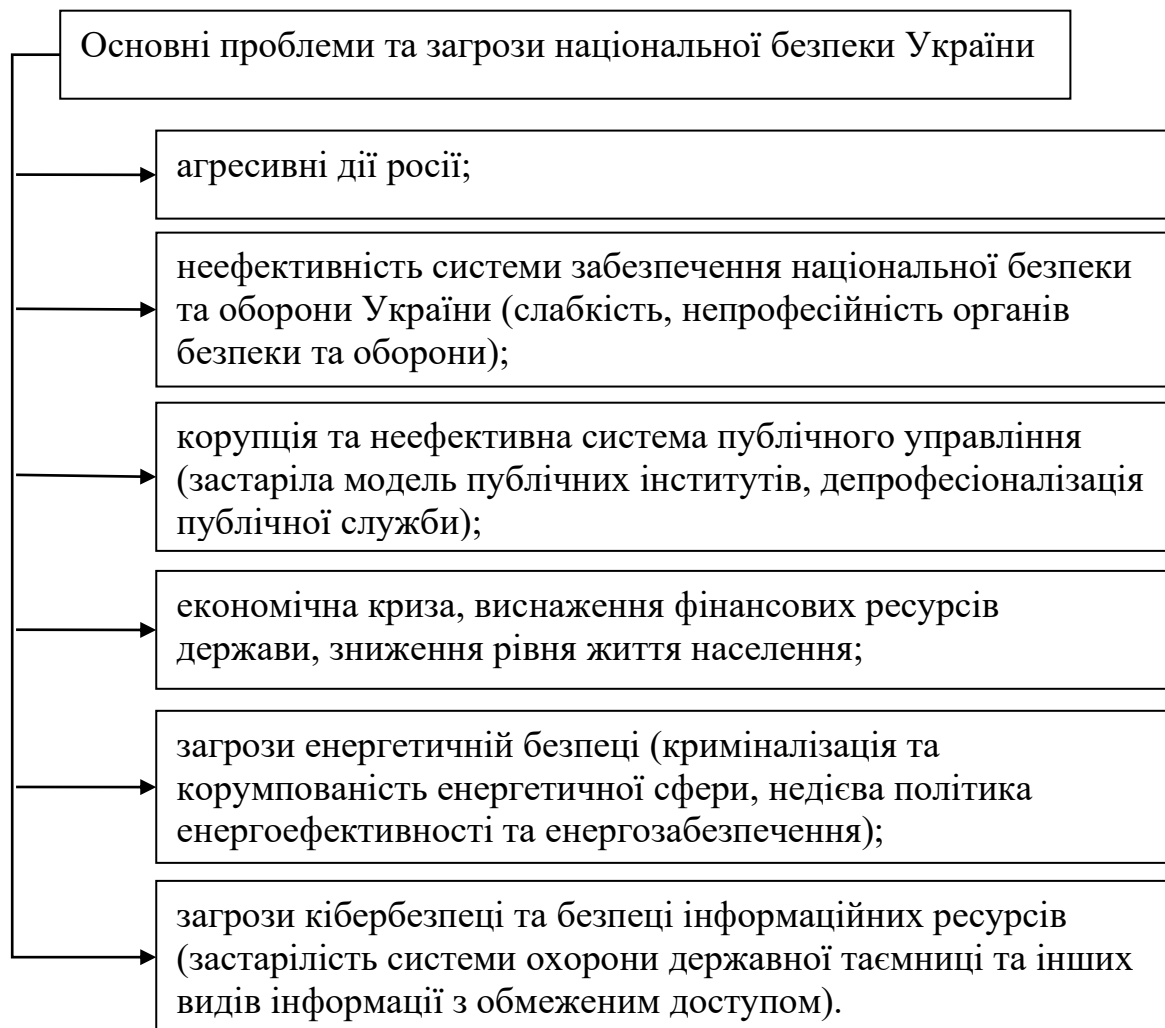

Рис. 3.1. Основні проблеми та загрози національної безпеки України

- формування нових підходів щодо визначення «безпека», «національна безпека», «міжнародна безпека», перегляд основних проблем та загроз нацбезпеці;

– законодавча неврегульованість сучасних викликів та ризиків нацбезпеці, що призводять до неактуальних механізмів публічного управління у галузі нацбезпеки;

– відсутність єдиної системної сучасної Концепції забезпечення нацбезпеки в Україні з урахуванням глобалізаційних та інтеграційних викликів, інноваційних загроз та викликів світового суспільства;

– інституційне забезпечення системи нацбезпеки;

– подолання корупції як основної загрози нацбезпеці України. Так як корупція не лише негативно впливає на міжнародний імідж держави, а є головною загрозою розвитку України [8, с. 20; 11, с. 39].

За останнє десятиліття відбулося багато змін, які були спричинені регіональними та світовими тенденціями, що мали вплив на ситуацію в Україні. Світовий та регіональний контекст для національної безпеки України змінюється сьогодні швидше, ніж будь-коли, і більша частина глобальних загроз, які для України ще кілька років тому були екзотичними чи неактуальними, стали сьогодні реальністю [18].

Всі загрози нацбезпеці можна поділити на внутрішні та зовнішні (табл. 3.1) [52, с. 109]. До зовнішніх чинників відносяться глобальні тенденції, які є джерелами загроз національній безпеці. До них належать наступні чинники:

– посилення конкуренції між світовими осередками сили, причому у більшості випадків порушуються норми міжнародного права, застосовується силовий тиск, спостерігаються спроби країн вирішувати свої проблеми за рахунок інших, неспроможних продуктивно захищати власні національні інтереси;

– послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів [18].

Також необхідно врахувати чинники, які є джерелами загроз нацбезпеці:

– існування самопроголошених квазідержавних утворень на територіях суверенних держав, поява небезпечних випадків визнання деяких з них

іншими державами, що стало стимулом для процесів регіонального сепаратизму [3];

Таблиця 3.1

Внутрішні та зовнішні проблеми та загрози національній безпеці

зовнішні	внутрішні
загострення конкуренції між світовими центрами сили, причому нерідко порушуються норми міжнародного права, застосовується силовий тиск, спостерігаються спроби держав вирішувати свої проблеми за рахунок інших, неспроможних ефективно захищати власні національні інтереси	корумпованість державних інститутів, їхню неспроможність надавати адекватні відповіді на виклики сучасності, криза суспільної довіри до них; низька дієвість чинних механізмів підготовки, прийняття й виконання державних рішень; недосконалість правового регулювання суспільних відносин;
криза міжнародної системи безпеки, що ґрунтується на ялтинсько-гельсінських принципах, розмивання системи міжнародних угод у галузі стратегічної стабільності, послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів;	системні недоліки у функціонуванні судової системи, що підривають довіру населення до держави й права, обмежують захист прав і свобод громадян, загрожують законним інтересам господарюючих суб'єктів;
наявність самопроголошених квазідержавних утворень на територіях суверенних держав, поява небезпечних прецедентів визнання деяких з них іншими державами, що стало стимулом для процесів регіонального сепаратизму;	неадекватність реагування державних органів на конфліктні загострення у сфері політичних, економічних, соціальних, міжетнічних, між конфесійних відносин, радикалізацію суспільних настроїв і поширення проявів екстремізму, зокрема інспірованих ззовні
невизначеність засад нової міжнародної системи безпеки, що в комплексі з недосконалою системою міжнародного права уможливорює безкарне застосування сили на міжнародній арені для реалізації власних інтересів	відсутнє погіршення стану економічної безпеки, критичне зростання рівня загроз енергетичній безпеці та інші

– активізація сировинних ресурсів конкуренції за доступ до них та за контроль над маршрутами їх доставки на ринки споживання в умовах дефіциту [24, с. 449];

– збільшення кількості «проблемних» країн, які в протидію вимогам міжнародних режимів нерозповсюдження намагаються заволодіти зброєю масового знищення, а також засобами її доставки;

– поширення наркобізнесу, незаконної торгівлі зброєю і ядерними матеріалами, тероризму, піратства, відмивання брудних грошей, транскордонної організованої злочинності, кіберзагрози, незаконної міграції, торгівлі людьми [44].

Також, слід зазначити, що глобалізація стимулює суперечливі тенденції суспільного розвитку. Вона проходить за умов досить жорсткої міжнародної конкуренції, що викликають різноманітні форми як співробітництва, так і суперництва, а також породжує велику кількість загроз національній безпеці та вимагає від держав використовувати більш гнучкі координаційні механізми у вказаній сфері [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 44].

До вище зазначених проблем забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації, варто додати, що найбільш відчутними негативними джерелами загроз для національної безпеки, є й такі явища, як:

– посилення міжнародного переливання капіталу, що виходить з-під контролю й створює передумови для активної діяльності міжнародно-фінансових спекулянтів [47];

– а також високі темпи поширення локальних економічних перебоїв на інші регіони в світі;

– складнощі пристосування до глобалізації певних країн, оскільки наявність та посилення нерівних стартових можливостей змушують такі країни приймати до дії не вигідні для себе правила гри, що призводить до зростання розриву рівня добробуту й ступеня втягнення в перебіг процесів глобалізації багатих і бідних країн, що залишає для останніх здійснення досить не вигідного вибору для подальшого розвитку [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Також, негативним фактором є подальше витіснення із сфери зайнятості менш підготовлених до особливостей технічного прогресу працівників, зростання безробіття, посилення некерованості в процесах розвитку ядерного технологічного потенціалу, загострення боротьби за перерозподіл світових природних, в тому числі енергетичних, зернових, водних, мінеральних ресурсів [Помилка! Джерело посилання не знайдено.0, с. 11-12].

Ще однією проблемою у забезпеченні збереження національної безпеки в умовах глобалізації виступає інформаційна експансія найбільш впливових і сильних в інформаційному аспекті держав щодо решти держав світу, які хоч і мирним шляхом, але все ж можуть намагатися проникати в інформаційну сферу держав, заради навіювання та завуальованої пропаганди власних ідеологій.

Отже, враховуючи вищевикладене, варто відмітити, що на сучасному етапі становлення державності доцільно, аби реальна й ефективна політика щодо сфери забезпечення національної безпеки будувалась на основі чіткого урахування суттєвих факторів, що на неї впливають, знання їхніх основних характеристик, пріоритетів та граничних значень. Кожен з вказаних факторів впливає на стан національної безпеки по-своєму, що потребує їхнього системного та комплексного врахування у процесі розвитку України, державного устрою України та безпосереднього усунення проблем у забезпеченні національної безпеки за умов тенденцій загального світового розвитку та власне глобалізації. Крім того варто також зважати на той факт, що геополітичні становище нашої держави, обумовлене новими вимірами суспільно-політичних та економічних взаємовідносин, що ставить перед державою й суспільством надважливі задачі щодо вдосконалення нормативно-правової бази в інтересах зміцнення національної безпеки України [41, с. 22-23].

Основними напрямками, що потребують та вдосконалення можемо назвати реформування правових питань щодо діяльності всіх складових

національної безпеки, в основу якої потрібно поставити скоординовану діяльність всіх силових відомств, спрямованої на ефективний захист прав та свобод людини та громадянина. За умов сучасних геополітичних трансформацій, сутність та зміст проблем забезпечення безпеки особи, суспільства та держави набувають воєнних, економічних, політичних, соціальних, екологічних, гуманітарних аспектів, а також питань історично-національної та релігійної ідентичності [18].

Зважаючи на вищевказане, можемо стверджувати, що основними проблемами, що викликають ризики та загрози для національної безпеки України є:

– по-перше, особливі явища, що є притаманними для багатьох держав, в основі яких покладено боротьбу за енергоресурси, посилення та поширення техногенних катастроф, міжнаціональних та міжконфесійних конфліктів, тероризму, торгівлі наркотиками, організованої злочинності та корупції, нелегальної міграції, торгівлі людьми, демографічними проблемами тощо [7];

– по-друге, особливості геополітичного положення України, що визначають її високу залежність від зовнішніх чинників та об'єктивні суспільно-політичні, соціально-економічні проблеми розвитку країни як суверенної держави, практично унеможливають безпроблемне існування держави та нівелювання будь-яких загроз національній безпеці та обороні [7].

На сьогодні більшість потенційних проблем та загроз Україні на міжнародній арені пов'язані саме із спробами політичного, економічного, інформаційного та навіть культурного тиску на нашу державу. Провідна роль в ситуації що склалася належить росії, котра намагається створити необхідні умови в яких наша держава позиціонуватиме себе виключно в якості сателіта, а в територіальному аспекті – в якості периферії великої імперії. Така ситуація, особливо її наростання, загрожує стану національної безпеки та оборони, оскільки в разі збільшує кількість загроз і викликів, а з точки

зору геополітики, призводить до відсторонення нашої держави від процесів інтеграції до європейської спільноти.

Відсутність бажання та необхідності встановлення та дотримання консенсусу щодо основних питань розвитку держави, необхідного рівня професійної кваліфікації й практичного досвіду в сфері публічного управління та, як наслідок, схильності до зовнішнього тиску не дають можливість ефективно реалізовувати зовнішню й внутрішню політику держави. Особливості існуючих тенденцій суспільно-політичного, воєнно-політичного, соціально-економічного розвитку створюють цілий ряд протиріч як всередині окремих країн, так й у взаємовідносинах між ними, що додатково ускладнює можливості вирішити існуючі проблеми національної безпеки країни [18].

Як наслідок необхідність проведення реформування в Україні потребує від суспільства та керівництва держави здійснення кардинальних дій щодо визначення національних інтересів держави, встановлення та дотримання основних шляхів їх досягнення й забезпечення національної безпеки як головної складової існування та розвитку нашої держави [87, с. 85].

Таким чином, до числа основних проблем ефективного забезпечення національної безпеки можемо віднести, по-перше, загострення ситуації в світі, поглиблення процесів глобалізації, що, все разом, потребує формування інноваційних механізмів забезпечення національної безпеки та оборони сучасної держави.

По-друге, актуальною є проблема щодо формування загальноприйнятних підходів щодо дефініції «безпека», «національна безпека», «міжнародна безпека», «державна безпека», а також перегляду основних викликів і загроз національній безпеці та обороні.

По-третє, нагальними залишаються проблеми щодо нормативно-правового регулювання таких понять як «проблеми», «загрози», «виклики», «національна безпека», «державна безпека», «глобальна безпека» з

одночасним врахуванням основних тенденцій розвитку сучасних суспільства та держави.

По-четверте, законодавчого врегулювання потребують сучасні виклики й загрози національній безпеці, що призводить до поширення не актуальних механізмів публічного управління в сфері національної безпеки та оборони.

По-п'яте, відсутньою є єдина системна Концепція національної безпеки України, котра враховувала б більшість глобальних та інтеграційних викликів, інноваційних загроз й проблем сучасного суспільств та держави. До основних напрямів такої концепції можемо віднести необхідність:

- створювати сприятливі умови щодо зміцнення єдності нашого суспільства на основі загальноприйнятних європейських демократичних цінностей;

- сформувати гнучку й ефективну систему публічних інститутів, що будуть спроможні адекватно та оперативно реагувати на будь-які зміни безпекової ситуації;

- забезпечити економічну, кадрову, енергетичну, продовольчу безпеку суспільства та держави;

- здійснення ефективних заходів щодо запобігання та протидії корупції в державі;

- подолати або нівелювати наявні диспропорції соціально-економічної сфери;

- створення безпечних умов життєдіяльності населення в державі;

- забезпечувати інформаційну безпеку.

Крім того актуальною є й проблема відповідного інституційного забезпечення системи національної безпеки. На сьогодні існує реальна потреба сформувати відповідний професійний кадровий склад фахівців, котрий забезпечуватиме ефективну реалізацію публічної політики в сфері національної безпеки та оборони. Існує нагальна потреба саме в таких кадрах, котрі будуть обізнаними не лише в правових питаннях, а матимуть відповідні необхідні знання в економічній, екологічній, фінансовій,

соціальної безпеці, володітимуть навичками досить швидко й якісно приймати рішення за тих або інших кризових станів.

3.2. Шляхи формування стратегічних пріоритетів національної безпеки в Україні

Напередодні повномасштабної війни, яку було розпочато РФ проти України 24 лютого 2022 року, у нашій країні було завершено підготовку галузевих безпекових стратегій в межах нового циклу стратегічного планування, що був започаткований з прийняттям у 2020 р. нової редакції Стратегії національної безпеки України **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. В тексті нової редакції Стратегії було визначено досить широкий спектр загроз національній безпеці в різноманітних сферах. Однак, наявні результати поглибленого аналізу вказаних загроз дозволяють стверджувати, що джерел їхнього виникнення було не надто багато **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Найбільшу групу загроз національній безпеці нашій державі становила агресивна зовнішня та воєнна політика РФ. Такими загрозами галузевих безпекових стратегій є:

- посягання на суверенітет й територіальну цілісність нашої держави; посилення блокувань руху України до отримання повноправного членства в ЄС, НАТО;
- висока можливість подальшої ескалації збройної агресії проти нашої держави й повномасштабне застосування військових сил;
- подальше провокування збройного конфлікту біля державного кордону нашої країни;
- активна розвідувально-підбивна діяльність спецслужб РФ проти нашої країни;

– можливість здійснювати інформаційні спецоперації, використовувати незаконні збройні формування, поширювати тероризм, який фінансується й підтримується РФ, атакувати кіберпростір, блокувати постачання необхідних ресурсів й обладнання для потреб економіки тощо [93].

На момент набуття чинності галузевих безпекових стратегій Україна протягом восьми років зазнавала гібридної агресії від РФ. Вказана агресія виходить за межі однієї держави, а її прояви й результати є загальновідомими, зокрема:

- окупацією в 2014 році Автономної Республіки Крим і окремих територій в Луганській та Донецькій областях;
- неодноразовими спробами втручання у внутрішні справи України;
- застосуванням енергетичної зброї (наприклад, створення штучного дефіциту природного газу в Європі та підвищення його ринкової вартості);
- створенням міграційної кризи на кордоні Білорусі та держав ЄС;
- реалізацією стратегії створення напруженості на Заході;
- поширенням російської пропаганди й дезінформації **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 111-112].**

Одночасно із повномасштабним вторгненням РФ в Україну вже на початку 2022 р. та веденням агресором терористичної війни проти населення більшістю експертів не розглядалися як найбільш ймовірні. Причинами розгортання війни проти незалежної України є вочевидь не тільки політичні, а й історичні та ідеологічні контексти. Відомим політологом, соціологом та державним діячем З. Бжезінським було зазначено, що «...незалежність України кинула виклик самій суті претензії Росії на те, що вона є богонатхненною прапороносицею спільної всеслов'янської ідентичності», а також «...Росія не може існувати в Європі без України, яка теж належить до Європи, тоді як Україна може бути в Європі без Росії» **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 25].**

Спроби посягнути РФ на суверенітет і територіальну цілісність сусідніх країн, передусім Грузії, Молдови та України, спостерігається вже не один рік. Однак реакція з боку більшості демократичних держав й міжнародних організацій, що відповідають за питання миру й безпеки, на відверті порушення РФ встановлених норм міжнародного права й маніпулювання демократичними цінностями до цього часу були вкрай слабкими. Політику умиротворення агресора й символічні санкції не можна вважати, такими, що стали на заваді агресивним планам Кремля, що згодом переросло до розширення формату гібридної агресії і повномасштабного вторгнення в Україну [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 333].

Основи архітектури глобальної безпеки зазнають змін, однак цей процес досить складний та тривалий. Подальша ескалація ситуації довкола України напередодні війни надала РФ можливості підвищити рівень воєнно-політичної напруженості серед країн Заходу, однак формально не виходити за межі міжнародного права. Зокрема, накопичення російських військ уздовж кордонів України, вимоги до США та НАТО щодо «гарантій безпеки» більшістю державами було інтерпретовано як законні з погляду суверенних прав РФ як незалежної держави та суб'єкта міжнародних взаємовідносин. Вказаному сприяла й запущена Росією інформкампанія, що акцентувала увагу урядів і громадськості країн Заходу на тому, що Росія – є партнером, на якого варто зважати, навіть якщо це офіційно не визнається. Не виключено, що саме така ситуація є логічним поясненням вичікувальної позиції переважної більшості держав світу та їх лідерів у перші дні війни та значну обережність у подальших діях і рішеннях цих держав [34, с. 168].

Перебіг війни в Україні виявив неефективність діяльності цілої низки міжнародних організацій та їх структурних підрозділів (РБ ООН, Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, ЮНІСЕФ, ОБСЄ, МАГАТЕ тощо), котрі не змогли ні вирішити складні питання щодо забезпечення безпеки й миру, ні оперативно орієнтуватися в міжнародному безпековому середовищі та ідентифікувати події, зокрема відрізнити війну

від конфліктної ситуації чи спеціальної військової операції. Вказане виносить на порядок денний питання щодо нагальності провести відповідний аудит діяльності вказаних міжнародних організацій та проведення їхнього суттєвого переформатування. Крім того, наявні й певні сумніви щодо рівня ефективності НАТО як сучасного та ефективного політично-військового альянсу в складі 30 держав Північної Америки і Європи з наявністю досить складної бюрократичної системи прийняття та ухвалення відповідних рішень та процесів управління, занадто за умов швидких і непередбачуваних змін в сучасному безпековому середовищі **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Можемо припустити, що після війни в нашій країні у світі сформується низка нових політичних або воєнних альянсів, які будуть меншими за розмірами, але більш гнучкими і зможуть запропонувати своїм членам ефективніші гарантії безпеки. Необхідність пошуку рішення стосовно завершення війни в Україні та надання нашій державі надійних зовнішніх безпекових гарантій може стати поштовхом для переформатування застарілої та неефективної системи міжнародної безпеки та її інститутів. Разом з тим, через громіздку структуру провідних міжнародних організацій, передусім ООН, система ухвалення рішень і складність управління реформування таких інституцій вочевидь буде непростюю та тривалою. Прогнозовані зміни глобального безпекового середовища доцільно розглядати як ризики, що містять як нові можливості для розвитку, так і потенційні загрози в разі виникнення суперечок відносно способів реформування системи міжнародної безпеки **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Війна Росії проти України спричинить значні зрушення у світовій економіці, змінюючи ланцюги постачання низки сировинних товарів і продовольства, спричиняючи коливання цін на світових ринках і зниження темпів економічного зростання. Що стосується нашої держави, то національна економіка вже зазнала і зазнає значних втрат у результаті руйнівної війни. Можна сподіватися, що частково ці втрати буде

компенсовано за рахунок міжнародної допомоги та репарацій, отриманих від Росії за відповідними рішеннями Міжнародного суду ООН. Проте процес відновлення економічного і людського розвитку України буде вочевидь складним і тривалим, що підтверджується світовим історичним досвідом [7**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 173].

Загалом, руйнування створеної після Другої світової війни системи міжнародної безпеки й послаблення впливу міжнародних організацій, що мають забезпечувати дотримання норм міжнародного права, доцільно визначити джерелом окремої групи загроз національній безпеці України. Вказані глобальні процеси привели до зниження ефективності наявних інструментів кризового врегулювання, знецінення безпекових гарантій, надання різним державам, провокували нові міждержавні конфлікти і поширення міжнародної злочинності за відсутності системи ефективних стримувань і покарань [7**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Джерело загроз нацбезпеці, що пов'язане з неефективністю системи міжнародної безпеки, виявилось особливо небезпечним саме для України, оскільки чинні механізми захисту миру та безпекові гарантії, у тому числі за Будапештським меморандумом, не завадили РФ роками здійснювати гібридну агресію проти України, а 24 лютого 2022 року розпочати повномасштабну війну [7**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Іншими джерелами ризиків і загрозами для нацбезпеки нашої держави можемо визначити: кліматичні зміни, особливості сучасного розвитку науки і технологій, специфічність просування іншими державами інтересів, які суперечать національним інтересам нашої держави тощо. Вказані джерела і загрози типові для більшості сучасних держав, їхнє усунення повністю практично неможливо [7**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 20-21].

Отже, під час формування державної політики у сфері забезпечення національної безпеки держави повинні знаходити відповідні засади та інструменти, що дозволятимуть адаптуватися до постійної дії таких загроз і

ризиків. Вказаний підхід повинен передбачати посилення національної стійкості.

Крім аналізу ризиків і загроз нацбезпеці, стратегічний аналіз безпекового середовища передбачає також визначення уразливостей, переваг і можливостей сучасної держави й суспільства щодо сфери захисту націнтересів [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Що стосується уразливостей держави та суспільства, які є джерелом внутрішніх загроз, то їх досить детально описано в документах планування у сферах національної безпеки і оборони, ухвалених протягом останніх років на виконання п. 66 Стратегії національної безпеки України (рис. 3.2) [78, с. 20].

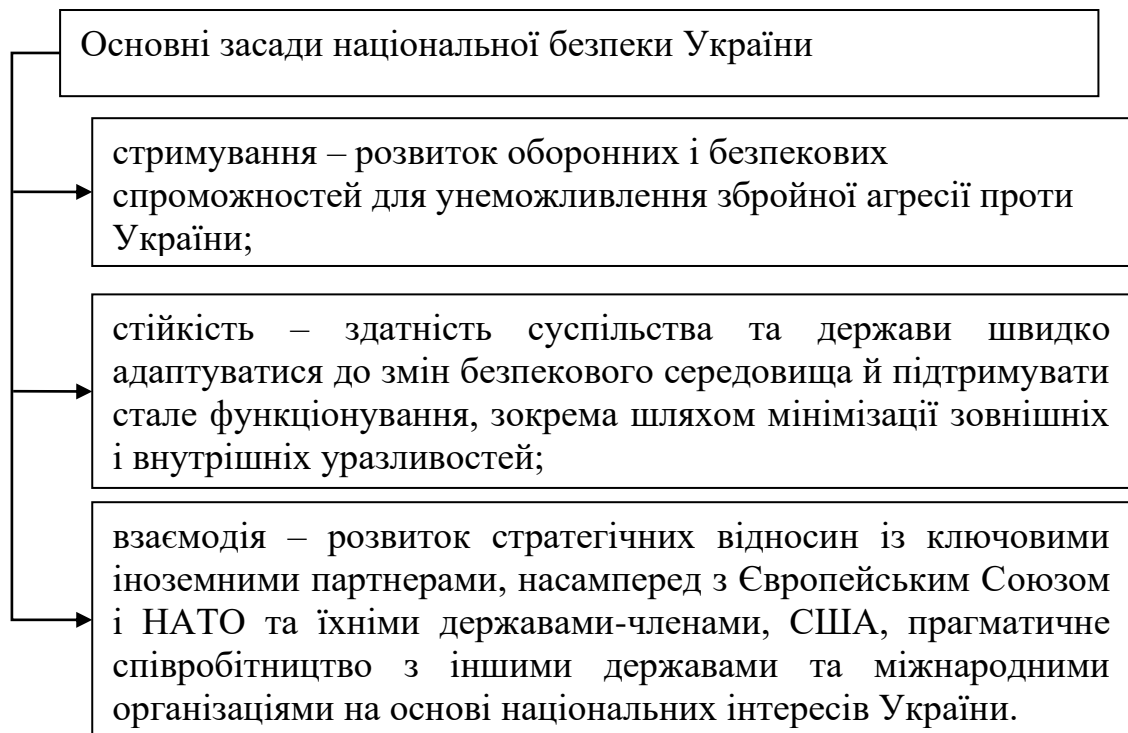

Рис. 3.2. основні засади національної безпеки України

Основні уразливості, вказані в згаданих документах представлені:

- непослідовністю та незавершеністю реформ;
- низькою ефективністю державних органів влади;
- системними вадами сфери державної інформаційної політики;
- корупцією;

- слабкістю системи комунікацій стратегічного характеру;
- дисбалансами фінансової системи й макроекономічними диспропорціями;
- вадами системи управління державним кордоном;
- дефіцитом фінансових ресурсів, втратою державного бюджету, недостатньою захищеністю національної економіки, недостатністю ресурсної орієнтованості інвестицій [82];
- втратою науково-технічного потенціалу, низькою конкурентоспроможністю національної економіки;
- депопуляцією, низьким рівнем добробуту населення, несприятливими умовами для підтримки здорового способу життя;
- зниженням культурного рівня й погіршенням емоційного стану населення;
- недостатнім контролем з боку держави щодо дотриманням біологічної безпеки;
- системними вадам сфери охорони навколишнього природного середовища;
- системними вадами сфери енергетичної безпеки тощо [35, с. 141].

Варто зазначити, що тривале та активне протистояння нашої держави у війні призвело до активізації сильних сторін суспільства й держави, зокрема злагодженості та єдності щодо основних демократичних цінностей і націнтересів. Вказане створило умови для ефективного оперативного усунення деяких уразливостей. В першу чергу, мова йде про наявні вади сфери інформаційної політики держави та слабкості системи стратегічних комунікацій. Завдячуючи ефективному координуванню відповідної діяльності та об'єднанню зусиль держави, вітчизняного суспільства та бізнесу вдалося отримати значні переваги в ході інформаційної війни та забезпечити належне поширення світом правдивої інформації щодо подій, що відбуваються в країні [32, 123].

Іншими сильними сторонами нашої держави й суспільства можемо вважати рівень сформованості законодавчої бази, що передбачає формування відповідних механізмів управління державою як за умов надзвичайного й воєнного стану. Вказане значною мірою може гарантувати безперервність урядування, що виступає одним із ключових напрямів забезпечення нацбезпеки та стійкості. Варто вказати, що ухвалення у 2021 р. Закону України «Про основи національного спротиву» заклали основи організації територіальної оборони, що відіграє надзвичайно важливу роль щодо забезпечення захисту держави за умов війни **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. Саме в такий спосіб відбулася реалізація принципу субсидіарності – одного із ключових у сфері формування національної стійкості. Вказане дозволило суттєво підвищувати рівень ефективності реагування на воєнні загрози місцевого рівня й налагоджувати належну координацію дій всіх рівнів **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Здійснення повномасштабного вторгнення, як й ведення гібридної війни з 2014 р. РФ, призвели до виявлення в нашій державі й інших переваг, таких як, наявність потужного волонтерського руху та значного потенціалу самоорганізації населення та суспільства. Використання активного навчання та тренування представників державних органів влади, сил безпеки й оборони, зокрема за активної допомоги та участі зарубіжних держав та НАТО, застосування комплексного реагування на наявні загрози, призвели до суттєвого підвищення рівня готовності нашої країни до збройної агресії, що суттєвих відмінностей поточної ситуації порівняно з 2014 роком. Варто вказати й на лідерство президента країни, що забезпечує не лише ефективне протистояння великим силам ворога, але й дозволяє організувати необхідну потужну коаліцію демократичної підтримки зарубіжних країн **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Варто наголосити, що в ході війни відбулося формування нових можливостей для здійснення ефективного захисту націнтересів й подальшого післявоєнного відновлення держави. В першу чергу мова йде про

необхідність подальшого зміцнення двосторонніх взаємовідносин нашої держави з цілою низкою держав в світі, подальший прогрес країни на шляху здійснення європейської інтеграції, захисту власних суверенних прав в міжнародно-судових установах та закладах, зокрема говоримо про Міжнародний суд ООН, здійснення тривалого широкого суспільного резонансу та підтримки нашої держави на світовому рівні [33, с. 163].

Варто вказати, що пріоритетні напрями державної політики сфери забезпечення нацбезпеки нашої держави у післявоєнний період повинні бути представлені:

- зміцненням сектору безпеки й оборони;
- пошуком зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО;
- розвитком двосторонніх взаємовідносин із стратегічними партнерами;
- відновленням соціально-економічного розвитку України;
- розбудовою національної системи стійкості;
- підвищенням ефективності публічного управління;
- завершенням реформ, які довели свою ефективність **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Отже, стратегічними орієнтирами держави сфери забезпечення національної безпеки повинні бути сформовані наявністю достатніх власних спроможностей як основи для забезпечення власної безпеки та стійкості. Наша держава, в якості незалежної країни повинна залишити за собою право брати участь у різноманітних системах чи альянсах колективної безпеки і оборони як способу гарантування державного суверенітету й територіальної цілісності.

Таким чином, до числа основних стратегічних пріоритетів національної безпеки України можемо віднести:

по-перше, необхідність консолідувати суспільство та забезпечити національну єдність, що на сьогодні є найбільш важливим завданням та потребує формування відповідних суспільних, політичних та управлінських

механізмів щодо налагодження ефективної взаємодії між гілками влади, політичними та громадськими силами;

по-друге, ґрунтовне вдосконалення системи публічного управління, що потребує спільних зусиль державних органів влади щодо формування й реалізації внутрішньої і зовнішньої політики, стратегічного планування, формування дієвих механізмів постійного моніторингу основних тенденцій стану й розвитку внутрішнього та зовнішнього безпекового середовища з метою своєчасно коригувати основні пріоритети національної безпеки та безпекової державної політики;

по-третє, належне забезпечення необхідних безпечових умов й високих соціальних стандартів рівня життя населення, покращення демографічної ситуації в країні;

по-четверте, потребу сформувати сприятливе середовище задля сталого економічного розвитку й формування конкурентоспроможної економіки, що стане запорукою ефективного вирішення нагальних суспільних, економічних, екологічних, інформаційних, енергетичних питань тощо;

по-п'яте, необхідність здійснення реформування правоохоронної, судової та безпекової системи, правової бази їхнього функціонування в інтересах ефективної протидії існуючим та можливим викликам та загрозам національного та безпекового рівня;

по-шосте, формування міжнародного безпечового середовища за допомогою здійснення активної участі нашої держави щодо підтримки міжнародного миру та безпеки, розвитку взаємовигідних багатосторонніх взаємовідносин, стратегічного партнерства, що ґрунтуватиметься на принципі прагматизму й відкритості, не виключаючи можливостей європейської та євроатлантичної інтеграції України.

ВИСНОВКИ

За умов війни, що триває в нашій країні, певні плани, зв'язки, ідеї проходять або не проходять випробовування на міцність і життєздатність. Як наслідок окремі стратегічні цілі нашої держави повинні бути переосмислені, оцінки – переглянуті, механізми забезпечення нацбезпеки і стійкості – посилені або перебудовані. Зважаючи на наявність значних змін безпекового середовища, що тривають, в нашій державі після війни має бути започатковано новий процес стратегічного планування й оновлення стратегічних документів держави у сфері забезпечення нацбезпеки й розвитку як незалежної, вільної, сильної демократичної держави.

В результаті написання курсової роботи було встановлено:

1. У вітчизняній науці та політичній практиці поняття «національної безпеки» стали активно використовувати на початку 90-х років ХХ ст. В останні роки активно проводяться дослідження, пов'язані з розробкою поняття «національна безпека». Наукова дискусія з проблем, що триває щодо забезпечення національної, регіональної та міжнародної безпеки, особливо в сучасних умовах, змушує звертатися до розуміння сутності самого поняття «національна безпека» і відповідно до розуміння похідних від неї уявлень щодо безпеки різного рівня. В методологічному плані під поняттям зазвичай розуміється «абстрактно-логічна форма думки, в якій містяться суттєві ознаки предмета пізнання», тому визначення поняття «національна безпека» слід визначити саме як суттєві ознаки або по-іншому, ознаки, які присутні у національній безпеці, характеризують її та відрізняють її від цього класу предметів (безпека). Слід відзначити, що національна безпека може розглядатися щонайменше у кількох проявах, наприклад, як явище, як процес досягнення певного стану, як функція чогось, як умова, як фактор, як механізм тощо.

2. Основою нормативно-правового забезпечення національної безпеки виступають процеси формування й підтримки його нормативно-правової бази в якості юридичного засобу досягнення реальної впорядкованості системи національної безпеки. Основу нормативної бази становить організаційно-функціональний образ системи національної безпеки, виражений за допомогою юридичної мови, і який відповідає її цільовому призначенню. Крім того вказані правові норми повинні забезпечувати моделювання як самої системи нацбезпеки, так й її основних підсистем, нормування та формалізацію їхніх функціонально-організаційних та інформаційних структур, а також самі виконувати відповідну інформаційну функцію. Вихідною, управляючою, правовою інформацією для функціонування системи нацбезпеки є норми Основного Закону, а також законів та підзаконних нормативних актів, що визначають основи функцій та завдань державних і недержавних суб'єктів сил забезпечення нацбезпеки як в цілому, так і по конкретних напрямках їх діяльності, підсистемах і рівнях управління.

Нормативно-правовим забезпеченням основ нацбезпеки визначено, що процеси створення й підтримки в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик системи нацбезпеки за допомогою впорядковуючого впливу нормативно-правових засобів.

В основі системи нормативно-правового забезпечення нацбезпеки є певна сукупність законів та підзаконних нормативно-правових актів, що створюють відповідне нормативно-правове поле для функціонування системи нацбезпеки і виконання нею свого призначення. У широкому розумінні ведемо мову про норми Основного Закону, Закону України «Про основи національної безпеки України» та інших законів, указів і розпоряджень Президента України, міжнародних правових актів, пов'язаних із забезпеченням національної, регіональної й міжнародної безпеки, постанов і розпоряджень КМУ, що визначають компетенцію суб'єктів системи

забезпечення національної безпеки, а також відомчих нормативних актів тощо.

3. На сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національної безпеки України, стабільності у суспільстві є:

у зовнішньополітичній сфері: зазіхання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, виникнення та посилення необґрунтованих територіальних претензій з боку інших держав;

– зростання кількості спроб втручання у внутрішні справи нашої держави з боку інших держав;

– військово-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) у різних регіонах світу та нашої країни;

у сфері державної безпеки: посилення розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб;

– загрози посягання зі сторони окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний та оборонний потенціал України, права та свободи громадян;

– поширення корупції в органах державної влади, зрощування бізнесу та політики, організовану злочинну діяльність;

у внутрішньополітичній сфері: порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції та законів України, права і свободи людини і громадянина, у тому числі під час проведення виборчих кампаній, недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції та виконанням законів України;

– можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних та міжконфесійних взаємовідносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад;

– загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України;

у соціальній та гуманітарній сферах: невідповідність програм реформування економіки країни та результатів їх здійснення певним соціальним пріоритетам;

- неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення;

- криза системи охорони здоров'я та соціального захисту населення;

- загострення демографічної кризи;

- зниження можливостей отримання якісного утворення представниками бідних верств суспільства;

- прояви моральної та духовної деградації суспільства;

- неефективність державної політики з підтримки сім'ї та захисту прав дитини.

Наявні та можливі проблеми в сфері національної безпеки зазвичай враховуються при розробці різних планів та програм. Безпосередні проблеми вимагають негайного функціонування системи оперативного планування у кризових умовах ситуаціях до вжиття конкретних заходів у відповідь.

4. Важливим стратегічним значенням для забезпечення нацбезпеки нашої держави в післявоєнний період повинні стати такі напрями державної політики, представлені:

- підвищенням рівня обороноздатності та готовності до реагування на кризові ситуації;

- отриманням відповідних зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО;

- розвитком двосторонніх взаємовідносин зі стратегічними партнерами;

- відновленням економічного та людського розвитку нашої держави;

- підвищенням ефективності публічного правління тощо.

Крім того будучи країною-засновником ООН наша держава повинна брати активну участь в процесах реформування вказаної міжнародної організації з метою підвищувати ефективність її діяльності відповідно до визначених Статутом ООН цілей та принципів, зокрема щодо підтримання миру й вжиття ефективних колективних заходів щодо запобігання й усунення

загроз миру, а також придушення актів агресії чи інших порушень миру. Основними завданнями сфери воєнної безпеки – є подальший розвиток потенціалу стримування. Безумовним пріоритетом виступають боєздатні Збройні Сили України, підготовлений та вмотивований військовий резерв й ефективна територіальна оборона, що в поєднанні із спроможностями інших органів сектору безпеки й оборони будуть здатними завдати таких неприйнятних для противника втрат на землі, у повітрі, на морі та у кіберпросторі, що унеможливить реалізацію його агресивних намірів. Держава повинна врахувати отримані уроки гібридної агресії, бойових дій на Близькому Сході у нових доктринальних підходах щодо забезпечення воєнної безпеки. Стратегія – це основа для розробки документів щодо планування у сфері національної безпеки і оборони, що визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми захисту національних інтересів України від загроз: тези науково-практичної конференції (26 червня 2020 року). – К.: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. – 276 с.
2. Андреев С. Цивільний захист як напрям державної політики з питань національної безпеки: аналіз законодавчих новацій / С. О. Андреев // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 4. – С. 24-28.
3. Андріяш В. Сецесія як модель державного регулювання сучасних етнополітичних процесів [Електронний ресурс] / В. Андріяш // Демократичне врядування. Електронний науковий вісник. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2013. – Режим доступу до журналу : <http://lvivacademy.com/visnik/autor.html>
4. Андріяш В.І. Державна етнополітика в Україні в умовах глобалізації [монографія] / В.І. Андріяш. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 385 с.
5. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В.О. Антонов. – Київ: ТАЛКОМ, 2017. – 576 с.
6. Афонін Е. Українське диво: від депресії до соціального оптимізму / Е. Афонін, А. Мартинов. – К. : Києво-Могилянська академія, 2019. – 296 с.
7. Балацько Л. Національна безпека України: загрози та виклики / Л. Балацько // «ДИПКОРПУС» суспільно-політичний часопис. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dipcorpus-info.at.ua/news/2009-04-21-1>
8. Беглиця В. Досвід європейських країн щодо формування антикорупційної стратегії / В. Беглиця // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 252. Т. 263. Державне управління. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – С. 17-24.
9. Блистів Т. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України / Блистів

Т. І., Колесник В. Т., Пригунов П. Я., Карпова К. В. // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – № 4. – С. 13-26.

10. Богданович В.Ю. Інформаційна безпека як основа воєнної безпеки держави та суспільства / В. Богданович, Б. Ворович, Є. Марко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://znp-cvzd.nuou.org.ua/article/download/1689>.

11. Бондар А. Роль громадянського суспільства у досягненні сталого розвитку та боротьбі з корупцією в Україні / Бондар А., Андріяш В. // Публічне управління та регіональний розвиток. – № 1. – 2018. – С. 32-51.

12. Васильців Т. Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні / Т. Г. Васильців, С. С. Гринкевич // Економічний часопис ХХІ. – 2015. – № 3 – 4 (1). – С. 24-27.

13. Васильчишин О. Національна безпека держави: особливості забезпечення у режимі воєнного стану / Васильчишин О., Титор В., Кекіш І. // Економічний аналіз. – 2022. – Т. 32. – № 4. – С. 289-297.

14. Венцковський Д. Зовнішньоекономічна безпека України: стан та напрями забезпечення / Д. Венцковський // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 3. – С. 56-63.

15. Висновки і рекомендації щодо внесення змін до Закону України «Про основи національної безпеки України». Аналітична записка / Нац. ін-т стратег. дослід. при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/articles/1775

16. Власюк О. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. праці / О. Власюк. – Київ : НІСД, 2016. – 528 с.

17. Вовк В. Фейки як загроза національній безпеці в умовах гібридної війни [Електронний ресурс] / В. Вовк // Право і політика. – 2022. – Т. 24. – № 2. – Режим доступу : <https://philosophy.naia.kiev.ua/index.php>.

18. Вонсович О. Стан національної безпеки України в сучасній геополітичній ситуації [Електронний ресурс] / О. Вонсович // Політичний менеджмент. – 2012. – № 1-2. – Режим доступу : <https://ipiend.gov.ua/wp.pdf>.

19. Вонсович О. Стратегія національної безпеки США 2017 р. : нові підходи щодо боротьби із пріоритетними викликами та загрозами / О. Вонсович // Гілея : науковий вісник. – 2018. – № 129. – С. 332-334.

20. Воронянський О. В. «Національні інтереси» як категорія політичної науки [Електронний ресурс] / О. Воронянський // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – 2011. – № 10. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_53/Gileya53/P8_doc.pdf

21. Генрі Кіссинджер. Дипломатія / Г. Кіссинджер. – Київ : Вид. група КМ-БУКС, 2020. – 864 с.

22. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г. П. Ситника. – Київ : НАДУ, 2016. – 784 с.

23. Горбулін В. П. Пріоритетність національних інтересів у світлі Стратегії національної безпеки України / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський // Стратегічна панорама. – 2005. – № 3. – С. 11-18.

24. Громадська Н. Ефективність прийняття державно-управлінських рішень: особливості використання політичного аналізу / Громадська Н., Андріяш В. // Публічне управління та регіональний розвиток. – 2020. – № 8. – С. 445-470

25. Гудима О. Міжнародний досвід побудови систем забезпечення національної безпеки. Висновки для України / О. Гудима // Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. – 2021. – № 3(69). – С. 16-25.

26. Гудима О. Національний досвід створення ситуаційних центрів в органах державної влади / О. Гудима // Публічне адміністрування та національна безпека. – 2020. – № 8(16). – С. 104-111.

27. Дзьобань О. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (методологія дослідження та забезпечення) [Електронний ресурс]: монографія / О.П. Дзьобань. – Харків: Константа, 2006. – Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/1498109>.

28. Забезпечення національної безпеки України в умовах входження України до Європейського та Євроатлантичного просторів : монографія / В. І. Абрамов, С. О. Борисевич, А. В. Дацюк, Р. Р. Марутян та ін.; за заг. ред. Ю.В. Мельника, Л. М. Шипілової. – Київ : НАДУ, 2019. – 110 с.

29. Залєвська І.І. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії [Електронний ресурс] / І. Залєвська, Г. Удренас // Південно-український правничий часопис. – 2022. – № 1-2. – Режим доступу : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/6.pdf>.

30. Іжа М. Державна політика щодо стратегій забезпечення національної безпеки України / М. Іжа, Ю. Овчаренко // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2011. – Вип. 8. – С. 10-24.

31. Кобко Є. Досвід публічно-правового забезпечення національної безпеки країни Європи і США та шляхи його запозичення для України / Є. Кобко, А. Даугуле // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2018. – № 4(2). – С. 186-190.

32. Кобко Є. Моніторинг загроз національній безпеці держави: зарубіжний досвід та українські реалії публічно-правового забезпечення / Є. В. Кобко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2018. – № 1. – С. 122-134.

33. Ковалів М. Державно-правовий механізм забезпечення національної безпеки / М. Ковалів, В. Іваха // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 4. – С. 162-169.

34. Колесник В. Концептуальна модель національної безпеки України. – Імперативи розвитку цивілізації / В.Т. Колесник // Інформаційна безпека у военній сфері. Сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м.Київ, 31 березня 2015 р. / Нац. ун-т оборони ім. І. Черняховського. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. – С. 167-170.

35. Коломієць О. Англосаксонська модель національної безпеки США / О. Коломієць // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – Дніпропетровськ: ДНУ, 2012. – № 2 (82). – С. 141-144.

36. Кондратов С. Про забезпечення координації дій, взаємодії та обміну інформацією при створенні державної системи захисту критичної інфраструктури / С. Кондратов. – Київ : НІСД, 2018. – 30 с.

37. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. – Київ : ТАЛКОМ, 2017. – 576 с.

38. Конституція України [Електронний ресурс]: Прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 року. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show>

39. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. / Резнікова О. та ін. – Київ : НІСД, 2015. – 58 с.

40. Копанчук В. Онтологічно-гносеологічний механізм забезпечення національної безпеки України: філософський аспект / В. Копанчук // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2017. – №. 4. – С. 10-18.

41. Кормич Л. І. Національна безпека в глобалізаційних умовах : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Л. І. Кормич, Т. М. Краснопольська. – Одеса : Фенікс, 2020. – 76 с.

42. Кормич Л. І. Світовий політичний процес: глобальний та національний вимір : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл., що навчаються за спец. «Політологія», «Міжнародне право», «Міжнародні відносини», «Соціологія» / Л. І. Кормич, М. А. Польовий ; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2017. – 240 с.

43. Коробцова Д.В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] / Д. Коробцова // Аналітично-порівняльне правознавство. – 2022. – № 2. – Режим доступу : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261779/258188>.

44. Котерлін І.Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану в аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод [Електронний ресурс] / І. Котерлін // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2022. – № 1. – Режим доступу : http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/25.pdf.

45. Крук С.І. Інституційний розвиток державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.05 / С. Крук. – Харків, 2019. – 43 с.

46. Ліпкан В. Поняття системи забезпечення національної безпеки України / В. Ліпкан // Право і Безпека. – Т. 2. – 2003. – № 4. – С. 57-60.

47. Малікіна О. Оцінювання державно-управлінських рішень: моделі та критерії [Електронний ресурс] / О. Малікіна, В. Андріяш, Н. Громадська // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2021. – № 9. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2201>

48. Мельник С. Адміністрування національної безпеки й оборони органами військового управління у державах Азії (на прикладі Японії, Китаю, Південної Кореї) / С. Мельник // Актуальні проблеми правознавства. – 2019. – № 2(18). – С. 55-60.

49. Мосейко А. Досвід Сполучених штатів Америки щодо публічного адміністрування в сфері національної безпеки / Мосейко А. Г., Негодченко В. О. // Право і суспільство. – 2019. – № 4. – С. 323-329.

50. Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз : монографія / В. Бліхар та ін. – Хмельницький : ХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. – 404 с.

51. Обґрунтування концептуальних та організаційно-правових засад розробки паспортів загроз національній безпеці України: Навчально-методичний посібник // Автор. кол. Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, В. А. Мандрагеля, М. М. Шевченко, Л. М. Шипілова. – К., 2012. – 52 с.

52. Пасічний Р. Національна безпека України в епоху глобалізації / Р. Пасічний // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2012. – Вип. 24. – С. 108-111.

53. Політична енциклопедія : / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К. : Парламентське видавництво, 2011. – 808 с.

54. Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Дніпропетровськ, 25 березня 2014 р.) / ДНДІ митної справи України ; склад ред. групи : В. В. Ченцов, І. Г. Бережнюк, Є. В. Гармаш та ін. Дніпропетровськ : Акад. митної служби України, 2014. – 152 с.

55. Про військово-цивільні адміністрації [Електронний ресурс]: Закон України від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/141-19>.

56. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України: від 01.07.2010 № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 40. – Ст. 527.

57. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

58. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію [Електронний ресурс]: Закон України від 21 листоп. 1993 р. № 3543-XII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3543-12>.

59. Про національну безпеку України [Електронний ресурс]: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

60. Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності : Указ Президента України від 28 серпня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/go/744/2014

61. Про оборону [Електронний ресурс]: Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1932-12>.

62. Про основи національної безпеки України: Закон України: від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

63. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік: Указ Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021 : веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua>

64. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

65. Про Стратегію національної безпеки України [Електронний ресурс]: Указ Президента України №392/2020 від 14.09.2020. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>

66. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України: від 12.01.2015 № 5/2015 // Офіційний вісник Президента України. – 2015. – № 2. – С. 14. – Ст. 154.

67. Публічна політика та суспільні зміни в Україні в контексті євроінтеграції : монографія / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович, О. Г. Пухкал та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. – Київ : НАДУ, 2017. – 248 с.

68. Рябовол Л.Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття та ступеня обмежень в умовах глобалізації / Л. Рябовол // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2019. – № 3 (43). – С. 262-266.

69. Сектор безпеки і оборони України : стратегічне керівництво та військове управління : монографія / Саганюк Ф. В. та ін., за ред. Руснака І. С. – Київ : ЦЗ МО та ГШ ЗС України, 2018. – 230 с.

70. Ситник Г.П. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України [Електронний ресурс]: навч. посіб.: у 3 ч. / Г.П. Ситник. – Київ: НАДУ, 2010. – Ч. 3: Державна політика та основи стратегічного планування забезпечення національної безпеки. – Режим доступу:

http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/4c47ea67-658a-41f9-9a.pdf.

71. Смолянук В.Ф. Системні засади національної безпеки України / В. Смолянук // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2018. – № 2 (37). – С. 107-126.

72. Становлення і розвиток системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України; за заг. ред. В. Г. Пилипчука: монографія – К. : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. – 272 с.

73. Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безпеки України та ЄС у процесі євроінтеграції: монографія/ ред.: Т. Г. Васильців, Р. Л. Лупак. – Львів: АТБ, 2018. – 303 с.

74. Стрюк М. Досвід США в системі управління сектором безпеки і оборони. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Вип. 87 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. – Одеса : Гельветика, 2020. – С. 172-178.

75. Ткачук Т. Забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України: правовий вимір: моногр. – К. : ВД «АртЕк», 2018. – 422 с.

76. Ткачук Т.Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2019. – 487 с.

77. Труш О. О. Інформаційно-аналітичні засоби забезпечення державного управління у провідних країнах світу: досвід для України / О. Труш, О. Гудима, І. Новік // Теорія та практика державного управління. – 2014. – № 3(46). – С. 287-295.

78. Труш О. Підвищення ефективності прийняття державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки в умовах надзвичайних (кризових) ситуацій / О. Труш, О. Гудима, О. Кошкін // Міжнародний науковий журнал. – 2016. – № 11(21), том 1. – С. 19-22.

79. Фараджов Ш. Я. Повноваження органів місцевого самоврядування в системі національної безпеки / Ш. Фараджов // Інвестиції: практика та досвід. – 2021. – № 6. – С. 109-114.

80. Харун О. Національні інтереси в забезпеченні національної безпеки України / О. Харун, Т. Рожок // Економіка і суспільство. – 2017. – № 13. – С. 136.

81. Цвігун І.А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання: монографія / І.А. Цвігун. – Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г., 2013. – 400 с.

82. Часник Д.В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської федерації [Електронний ресурс] / Д. Часник // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. – 2022. – Вип. 34. – Режим доступу : <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/600/551>.

83. Шевченко М. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни [Електронний ресурс] / М. Шевченко, О. Зозуля, Г. Храпач, А. Лепіхов // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2022. – № 2(75). – Режим доступу : <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/view/2>.

84. Шипілова Л. Загрози національним інтересам України: спроба класифікації / Л. М. Шипілова // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К. : Укр. центр політ. менеджменту, 2010. – Вип. 20. – С. 114-122.

85. Шляхи удосконалення системи державного управління забезпеченням національної безпеки України : монографія / Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, О.Г. Бортнікова та ін.; за ред. Г.П. Ситника, В.І. Абрамова. – К.: МАЙСТЕР КНИГ, 2012. – 536 с.

86. Юськів Х.В. Нові виклики та загрози для системи національної безпеки держави в умовах трансформації системи міжнародних відносин на глобальному й регіональному рівнях: теоретико-методологічні та прикладні аспекти / Х. Юськів // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». – 2016. – № 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2903/2602.

87. Янчук А. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України / Янчук А. В., Пригунов П. Я., Колесник В. Т. // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 20. – С. 84-88.

88. Bertalanffy L. von. General System Theory: Foundations, Development, Applications / Bertalanffy L. von. – N.Y. : George Braziller. – 2008. – 120 p.

89. Brauch H. G. Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks in Environmental and Human Security / Brauch H. // United Nation University – Institute for Environment and Human Security. – Bonn, Germany, 2015. – 120 p.

90. Chandler D. Resilience and human security: The post-interventionist paradigm / Chandler D. // Security Dialogue. – 2019. – № 43(3). – P. 213-229.

91. Habron G. Role of Adaptive Management for Watershed Councils. / Habron G. // Environmental Management. – 2013. – № 31(1). – P. 29-41.

92. Holling C. S. Adaptive Environmental Assessment and Management / Holling C. – London: Wiley, 2008. – 120 p.

93. ISO. Risk management – Guidelines. ISO 31000:2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en>

94. ISO. Security and resilience – Vocabulary. ISO 22300:2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:22300:ed-3:v1:en:term:3.1.162>

95. Walters C. J. Adaptive Management of Renewable Resources / Walters C. – New York: McGraw Hill, 2006. – 120 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Стратегія національної безпеки України

Розпочнемо зі Стратегії національної безпеки України, адже саме цей документ є дороговказом для розробки галузевих стратегій розвитку. Саме на основі цього стратегічного документа створюватимуть нову нормативно-правову базу у сфері національної безпеки і оборони, визначатимуть реальний стан та перспективи розвитку окремих складових національної безпеки, формуватимуть відповідну державну політику.

14 вересня 2020-го Президент України Володимир Зеленський підписав Указ «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» № 392/2020, яким введено в дію рішення РНБОУ від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» та затверджено відповідну Стратегію.

Уперше Стратегію національної безпеки розроблено на основі нового Закону «Про національну безпеку України», який заклав основу для структурних реформ у цій надважливій сфері.

Однією з головних відмінностей нової Стратегії нацбезпеки України є визначення людини, її життя та здоров'я, честі та гідності найвищою цінністю, взаємозв'язок безпеки людини та безпеки держави.

Стратегія національної безпеки ґрунтується на трьох основних засадах державної політики у сфері національної безпеки:

– *стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України;*

– *стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати сталі функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей;*

– *взаємодія – розвиток стратегічних відносин з ключовими іноземними партнерами, насамперед з Євросоюзом і НАТО та їхніми державами-членами, США, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України.*

За словами Секретаря РНБОУ Олексія Данилова, під час підготовки проєкту Стратегії національної безпеки враховано суттєві зміни в частині гармонізації нормативно-правових документів у секторі національної безпеки і оборони України з міжнародним законодавством та законодавством країн-партнерів.

– Головне в Стратегії – створення нової системи гарантування національної безпеки та оборони, спроможної забезпечувати державний суверенітет і територіальну цілісність України від комплексу можливих загроз, гарантувати захист прав, свобод і законних інтересів громадян України та подальший суспільний розвиток, передусім людського капіталу, – зазначив Олексій Данилов в інтерв'ю АрміяInform.

Згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України, яке затвердив указом Президент України, Кабмін, державні органи за відповідними сферами національної безпеки, мають упродовж шести місяців подати на розгляд РНБОУ проекти Стратегії людського розвитку, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегії економічної безпеки, Стратегії біобезпеки та біологічного захисту, Стратегії інформаційної безпеки, Стратегії кібербезпеки України, Стратегії зовнішньополітичної діяльності, Стратегії забезпечення державної безпеки, Національної розвідувальної програми.

Як зазначив директор Національного інституту стратегічних досліджень, фахівці якого беруть безпосередню участь в розробці стратегічних документів, Олександр Литвиненко в інтерв'ю АрміяInform, розроблення проєктів цих документів перебуває на завершальному етапі готовності.

Стратегія воєнної безпеки України

Серед галузевих стратегій ключовим документом у сфері оборони є Стратегія воєнної безпеки України. Завдання щодо її розробки покладено на Міністерство оборони України.

Зрозуміло, що роботу над цим документом вели ще до затвердження Стратегії нацбезпеки. Як зазначив заступник директора департаменту – начальник Управління стратегічного планування розвитку спроможностей Департаменту воєнної політики та стратегічного планування МО України Андрій Яковенко, після затвердження Президентом України 24 березня 2020-го звіту за результатами Оборонного огляду, розпочалася цілеспрямована робота над новою Стратегією воєнної безпеки України, яка йшла водночас і узгоджувалася з роботою над Стратегією нацбезпеки.

20 січня Кабінет Міністрів підтримав проєкт Стратегії воєнної безпеки України. Цей масштабний документ розроблений Міноборони на основі Стратегії національної безпеки України. Документ визначає цілі, пріоритети та шляхи реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони в частині, що стосується забезпечення воєнної безпеки держави.

Стратегія воєнної безпеки передбачає закріплення концепції всеохоплюючої оборони і залучення до її реалізації не лише ЗСУ, а всіх складових сектору безпеки і оборони й громадянського суспільства. Цей документ враховує ризики воєнної загрози з боку Росії та дисбаланс воєнних потенціалів України і РФ.

За словами Міністра оборони України Андрія Тарана, всеохоплююча оборона України передбачає застосування всіх форм і способів збройної боротьби з агресором. Зокрема асиметричних та інших дій для оборони держави при дотриманні принципів і норм міжнародного права.

Наразі Стратегія воєнної безпеки України направлена на розгляд до РНБОУ, де триває процедура її відпрацювання.

Стратегічний оборонний бюлетень України

Стратегія воєнної безпеки України є основою для розроблення Стратегічного оборонного бюлетеня України (СОБ), програмних документів із питань оборони та розвитку сил оборони, розвитку озброєння й військової техніки, а також плану оборони України і планів застосування сил оборони.

Міністерство оборони упродовж трьох місяців після схвалення Стратегії воєнної безпеки має подати проєкт нового Стратегічного оборонного бюлетеня для розгляду і затвердження керівництву держави.

– Новий СОБ, роботу над яким розпочато, за своєю філософією відрізнятиметься від чинного, затвердженого у 2016-му. Тоді він був обумовлений необхідністю ухвалювати кардинальні рішення в оборонній сфері. Тоді було конче потрібно у стислі терміни спланувати і розпочати реалізацію завдань та заходів із підвищення спроможностей Збройних Сил для реагування на загрози і виклики, пов'язані з активною фазою бойових дій на сході України. Час диктував такі умови, і в Стратегічному оборонному бюлетені 2016-го докладно прописані завдання й цілі на коротко- та середньострокову перспективу. Нині, крізь призму часу, нам здається, що такий рівень деталізації окремих завдань і заходів у документі, який підлягає затвердженню Президентом України, недоцільний та не забезпечує необхідної гнучкості у швидкоплинному безпековому середовищі. Внесення змін, необхідність яких з часом ставала очевидною, було досить проблематичним, адже потребувало видання нового Указу Президента України. Ми засвоїли ці уроки, – зазначив в інтерв'ю АрміяInform заступник директора департаменту – начальник Управління стратегічного планування розвитку спроможностей Департаменту воєнної політики та стратегічного планування МО України Андрій Яковенко.

11 лютого в Міністерстві оборони України під головуванням першого заступника Міністра оборони України Івана Руснака відбулося засідання робочої групи з опрацювання Стратегічного оборонного бюлетеня України. До участі у заході також долучилися іноземні радники з держав-членів НАТО.

Під час засідання обговорено пропозиції та схвалено проєкт Стратегічного оборонного бюлетеня для подальшого його розгляду керівництвом ЗС України, Міністерства оборони і зовнішнього погодження з центральними органами виконавчої влади.

Нова філософія Стратегічного оборонного бюлетеня спрямована на досягнення конкретних спроможностей сил оборони з урахуванням результатів оборонного огляду. У проєкті бюлетеня визначено перспективну модель ЗС України та інших складових сил оборони, вимоги до перспективної структури, складу, основних спроможностей та інших ключових кількісних та якісних показників сил оборони, які базуються на Місії і Візії сил оборони зразка 2030 року. Це передпрограмний документ і базис для подальшої деталізації кількісних та якісних показників у державних цільових оборонних програмах та проєктах розвитку складових сил оборони.

Проектом Стратегічного оборонного бюлетеня передбачено, що за результатами реалізації завдань воєнної політики України сили оборони будуть:

відповідати вимогам ведення всеохоплюючої оборони України та побудовані на національних і євроатлантичних цінностях;

взаємосумісні з відповідними структурами держав-членів НАТО, а також спроможні забезпечити оборону території України у міжнародно визнаних кордонах;

вести кіберборотьбу;

протидіяти в інформаційній сфері з використанням всього потенціалу держави та громадянського суспільства;

застосовувати для відсічі збройної агресії всі можливі форми і способи ведення збройної боротьби з дотриманням принципів і норм міжнародного права.

Стратегія національної безпеки України: інформаційна захищеність серед основних пріоритетів

14 вересня 2020 року Президент України підписав Указ № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України». У медійній сфері Стратегія зосереджує увагу на кібербезпеці та протидії пропаганді країни-агресора.

Стратегія наголошує на деструктивних інформаційних кампаніях Російської Федерації, які ширяться на ґрунті суспільних протиріч та спрямовані на розпалювання ворожнечі, провокацію конфліктів, підривання суспільної єдності. Автори стратегії вважають формування цілісної інформаційної політики держави та посилення стратегічних комунікацій ключовими діями для нейтралізації цієї загрози.

У секторі безпеки і оборони держава планує завершити створення національної системи кібербезпеки та сформувати сучасні спроможності суб'єктів забезпечення кібербезпеки і кібероборони, зміцнивши систему їх координації. Одним з основних завдань у сфері воєнної безпеки зазначається завдання неприйнятних для супротивника втрат у кіберпросторі.

Крім цього, Стратегія окреслює ряд невоєнних загроз з боку Російської Федерації. Для їх подолання запропоновані:

- протидія розвідувально-підривній діяльності, спеціальним інформаційним операціям та кібератакам, російській та іншій підривній пропаганді;
- запобігання, виявлення та припинення проявів сепаратизму, тероризму, екстремізму, припинення діяльності незаконних збройних формувань, політично мотивованого насильства та інших зазіхань на конституційний лад;
- отримання повної і достовірної упереджувальної інформації про ситуацію в Україні та світі, протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України, сприяння реалізації національних інтересів України.

У Стратегії не оминули і тему цифровізації українського суспільства. Так, Україна надаватиме адміністративні послуги через безпечне “єдине вікно” з використанням сучасних інформаційних технологій та поширюватиме цифрову грамотність. Водночас, цифрова трансформація передбачає кіберстійкість та кібербезпеку національної інформаційної структури. Зокрема, одним з ключових напрямів діяльності є запобігання міжнародному тероризму, міжнародній злочинності та підживлюваному з-за кордону сепаратизму у кіберпросторі.

Забезпечення конституційних принципів юридичної відповідальності та невідворотності покарань держава здійснюватиме шляхом:

- рішучої протидії розпалюванню національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, запобігання приниженню національної честі, гідності та образам почуттів громадян через їхні релігійні переконання, а також заборони обмеження прав або встановлення дискримінаційних привілеїв;

- протистояння гуманітарній агресії;
- розвитку української культури як основи консолідації української нації та зміцнення її ідентичності.

Для реалізації Стратегії національної безпеки заплановано розробити профільні стратегії за ключовими напрямками діяльності. Серед них медійної сфери стосуватимуться Стратегія інформаційної безпеки та Стратегія кібербезпеки України.

Указ

Президента

України:

<https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>